

คู่มือ

การศึกษาเพื่อสร้างสมการประมาณ
ปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้

A study guide to establishing
the tree volume and
biomass equations)

นางวรรณ หิมพานต์

ผู้เชี่ยวชาญ

เฉพาะด้านการส่งเสริมการปลูกป่า

**สำนักส่งเสริมการปลูกป่า
กรมป่าไม้**

2568

ฉบับปรับปรุง

เอกสารผลงานวิชาการ

คู่มือ การศึกษาเพื่อสร้างสมการประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้
(A study guide to establishing the tree volume and biomass equations)

นางวรพรรณ หิมพานต์

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการส่งเสริมการปลูกป่า (นักวิชาการป่าไม้เชี่ยวชาญ)

สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2568

คำนำ

ต้นไม้มือถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า สามารถตอบสนองปัจจัยสี่อันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในปัจจุบันที่ภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมการปลูกต้นไม้และการสร้างป่า และปรับปรุงกฎระเบียบให้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์จากไม้มากยิ่งขึ้น ประกอบกับความตื่นตัวของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดกระแสความสนใจในการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างสวนป่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในอดีตอุตสาหกรรมป่าไม้เคยเป็นแหล่งรายได้สำคัญของประเทศ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของสวนป่าเศรษฐกิจ การประมาณมูลชีวภาพและปริมาตรไม้ เป็นหัวใจสำหรับการวางแผนการเก็บเกี่ยวและการซื้อขาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีการศึกษาเพื่อสร้างสมการประมาณปริมาตรและมูลชีวภาพของต้นไม้อยู่บ้างแล้ว แต่ด้วยกระบวนการศึกษาที่หนักและซับซ้อน ต้องใช้ความรู้เฉพาะทางและความชำนาญ ทำให้งานวิจัยในด้านนี้ยังมีจำกัด โดยส่วนใหญ่พึ่งพาสมการที่มีอยู่แล้วจากการศึกษาในอดีต อย่างไรก็ตามสมการที่มีอยู่ยังไม่ครอบคลุมชนิดไม้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนิดไม้ที่มีค่าที่ได้รับความนิยมปลูกมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้การศึกษาที่ผ่านมาเป็นการสร้างสมการเฉพาะพื้นที่ จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าสามารถนำไปใช้ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ดังนั้นการศึกษาในเรื่องนี้จึงยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดสมการที่น่าเชื่อถือสำหรับเกษตรกรหรือประชาชนผู้ปลูกสร้างสวนป่าสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประเมินผลผลิตในสวนป่าของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องทำการตัดต้นไม้ ทำให้สามารถวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ

คู่มือเล่มนี้จัดทำขึ้นจากประสบการณ์ตรงของการปฏิบัติงานภาคสนาม โดยเรียบเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ เข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยเน้นการให้แนวทางตั้งแต่การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการสร้างสมการที่ใช้ในการประมาณปริมาตรและมูลชีวภาพของต้นไม้ โดยหวังว่านักวิจัย นักวิชาการ หน่วยงานราชการ สถาบันวิชาการ รวมถึงเกษตรกรสามารถนำคู่มือนี้ไปศึกษาต่อยอด เพื่อสร้างสมการเพิ่มเติมให้ครอบคลุมและรองรับชนิดไม้ที่มีค่าที่เป็นความต้องการปลูกของประชาชน อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูก การจัดการผลผลิต และการวางแผนทางเศรษฐกิจในระยะยาว

วรพรรณ หิมพานต์

2568

กิตติกรรมประกาศ

ผู้จัดทำขอกราบขอบพระคุณ คุณทศพร วัชรานุกร หัวหน้าผู้ซึ่งได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย ขอขอบคุณ Dr. Iwao Noda และ Dr. Reiji Yoneda นักวิจัยชาวญี่ปุ่นของ Japan International Research Center for Agricultural Sciences (JIRCAS) ที่ให้โอกาสในการทำวิจัยเกี่ยวกับการประเมินมวลชีวภาพของสั๊ก ขอขอบพระคุณเจ้าของสวนป่าภาคเอกชนทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยได้เข้าไปวางแปลง และเก็บข้อมูล

คู่มือนี้ สำเร็จได้ด้วยได้รับความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของฝ่ายวิจัยการปลูกสร้างสวนป่า ส่วนวนวัฒนวิจัย สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้ และผู้บังคับบัญชาทุกท่านที่ให้การสนับสนุนให้มีโอกาสได้ปฏิบัติงานวิจัย ทั้งนี้โครงการวิจัยที่ได้ดำเนินการจนสามารถนำมาจัดทำเป็นคู่มือฉบับนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากกรมป่าไม้ โดยสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้

พร้อมนี้ เอกสารฉบับนี้ ได้ปรับปรุงตามคำแนะนำและให้ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่เป็นผู้ประเมินผลงานเพื่อเลื่อนขั้นแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการส่งเสริมการปลูกป่า (นักวิชาการป่าไม้เชี่ยวชาญ) ให้คำแนะนำ ผู้จัดทำจึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

วรพรรณ หิมพานต์

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทนำ	1
บทที่ 1 วิธีการศึกษาเพื่อหาสมการสำหรับประมาณปริมาตรของต้นไม้	6
เกริ่นนำ	6
อุปกรณ์สำหรับการศึกษา	6
การคัดเลือกต้นไม้	7
การเก็บข้อมูลภาคสนาม	9
การวิเคราะห์ข้อมูล	12
การนำไปใช้ประโยชน์	19
บทที่ 2 วิธีการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณมวลชีวภาพ การกักเก็บคาร์บอน และ	
การดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์	20
เกริ่นนำ	20
อุปกรณ์สำหรับการศึกษา	20
การคัดเลือกต้นไม้	21
การเก็บข้อมูลภาคสนาม	26
การเก็บข้อมูลในห้องปฏิบัติการ	32
การวิเคราะห์ข้อมูล	32
การนำไปใช้ประโยชน์	34
ข้อควรทราบ	36
บทที่ 3 สมการสำหรับประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรไม้ในสวนป่า	38
บทที่ 4 สรุปและแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์	41

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	44
ภาคผนวก	46
คู่มือฉบับย่อ	46

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตัวอย่างการคำนวณปริมาตรลำต้นของต้นไม้ตัวอย่าง	14
ตารางที่ 2 ตัวอย่างการคำนวณมวลชีวภาพเหนือพื้นดินรายต้น	35
ตารางที่ 3 ค่าศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (GWP) ที่ใช้ในการคำนวณค่าปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าในรอบ 100 ปี ตาม IPCC Fourth Assessment (AP4) 2007	37
ตารางที่ 4 ค่าศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (GWP) ที่ใช้ในการคำนวณค่าปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าในรอบ 100 ปี ตาม IPCC Fifth Assessment (AR5) 2014	37
ตารางที่ 5 สมการประมาณมวลชีวภาพ	39
ตารางที่ 6 สมการประมาณปริมาตร	40

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 สถิติพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2516-2567	2
ภาพที่ 2 พื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2567	3
ภาพที่ 3 แผนผังขั้นตอนการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณปริมาตรของต้นไม้	8
ภาพที่ 4 การวัดเส้นรอบวงที่ระดับต่าง ๆ	9
ภาพที่ 5 ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลสำหรับสร้างสมการประมาณปริมาตรไม้	10
ภาพที่ 6 เครื่องมือวัดความหนาเปลือก (bark gauge)	11
ภาพที่ 7 วิธีการวัดความหนาเปลือก	12
ภาพที่ 8 การแบ่งส่วนลำต้นของต้นไม้เพื่อการวัดค่านำมาหาปริมาตรลำต้น	13
ภาพที่ 9 สมการความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นรวมเปลือก (over-bark volume) กับ $DBH^2 \cdot H$ และความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นไม่รวมเปลือก (inner-bark volume) กับ $DBH^2 \cdot H$	17
ภาพที่ 10 สมการความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นรวมเปลือก (over-bark volume) กับ DBH และความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นไม่รวมเปลือก (inner-bark volume) กับ DBH	18
ภาพที่ 11 แผนผังขั้นตอนการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณมวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอน	22
ภาพที่ 12 การวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) และความสูงของต้นไม้	23
ภาพที่ 13 รัศมี เส้นรอบวง และเส้นผ่านศูนย์กลาง	23
ภาพที่ 14 ต้นไม้ตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทน	25
ภาพที่ 15 ตัดต้นไม้ให้ชิดดินที่สุด	25
ภาพที่ 16 แยกใบ กิ่ง และลำต้นออกจากกัน	26
ภาพที่ 17 การวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปคำนวณปริมาตร และการตัดทอน ลำต้นออกเป็นท่อน	27
ภาพที่ 18 การชั่งน้ำหนักสดของส่วนต่าง ๆ	27
ภาพที่ 19 การเก็บตัวอย่างส่วนต่าง ๆ เพื่อนำไปหาค่าความชื้น	28
ภาพที่ 20 การชั่งน้ำหนักเพื่อนำมาศึกษามวลชีวภาพส่วนใต้ดินหรือมวลชีวภาพของราก	29
ภาพที่ 21 การทำความสะอาด ตาก และนำรากไปชั่งน้ำหนักสด	30

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 22 ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลสำหรับสร้างสมการประมาณมวลชีวภาพของต้นไม้	31
ภาพที่ 23 สมการแอลโลเมตริก (allometric equation) ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation) ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับ DBH และความสูง	33
ภาพที่ 24 สมการแอลโลเมตริก (allometric equation) ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation) ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับ DBH	34
ภาพที่ 25 เอกสารวิชาการเรื่อง การประเมินผลผลิตและการกักเก็บคาร์บอนภาคป่าไม้	42
ภาพที่ 26 เอกสารวิชาการเรื่อง ตารางน้ำหนักแห้ง การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในสวนป่าสักในประเทศไทย	43

คู่มือการศึกษาเพื่อสร้างสมการประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้

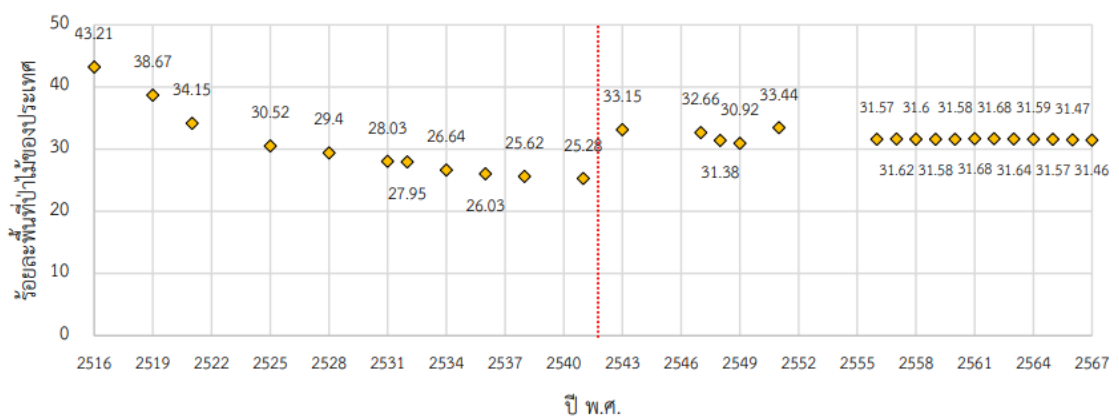
บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำแผนแม่บทกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระยะเวลา 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) เพื่อใช้สำหรับกำหนดทิศทางการดำเนินงานด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2565) นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล รวมทั้งเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ที่สำคัญได้แก่ เป้าหมายที่ 13 การรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate action) และ เป้าหมายที่ 15 ระบบนิเวศบนบก (life on land) อีกทั้งนโยบายป่าไม้แห่งชาติปี พ.ศ. 2562 ยังได้กำหนดให้พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ ประกอบด้วย ป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ ป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชน อีกไม่น้อยกว่าร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ สถิติพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2516-2567 พบว่า ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2516-2541) พื้นที่ป่าไม้มีอัตราการลดลง 2.2 ล้าน ไร่ต่อปี ต่อมาในช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2543-2567) มีอัตราการลดลงเท่ากับ 1.8 แสนไร่ต่อปี (ภาพที่ 1) ทั้งนี้การเพิ่มของพื้นที่ป่าไม้ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2542 เกิดจากการปรับเปลี่ยนมาตราส่วนที่ใช้สำหรับจัดทำข้อมูลพื้นที่ป่าไม้จากข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม จากมาตราส่วน 1:250,000 เป็น 1:50,000

ต่อมาโครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2567 โดยสำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้ ร่วมกับคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดทำแผนที่ป่าไม้ของประเทศในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (ภาพที่ 2) พบว่ามีพื้นที่ป่า 101.8 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 31.46 (สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้, 2567) ในขณะที่เป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียวให้ครบร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศ ประกอบด้วยป่าธรรมชาติ ร้อยละ 35 ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ 15 และพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองและชนบทร้อยละ 5 ภายในปี พ.ศ. 2580 ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ซึ่งหากจะให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวพื้นที่สำคัญที่ควรจะมีมุ่งเน้นคือการเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ และส่วนที่สำคัญที่สุดคือในที่ดินกรรมสิทธิ์ ซึ่งประมาณการว่าสามารถส่งเสริมให้ปลูกไม้เศรษฐกิจได้

ถึง 10.5 ล้านไร่ ดังนั้น การส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ไม่เพียงช่วยเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับประเทศ แต่ยังสามารถสร้างรายได้และเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับเกษตรกรและประชาชนทั่วไป เนื่องจากเนื้อไม้จากไม้เศรษฐกิจมีมูลค่าสูงและสามารถใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมหลากหลายประเภท ทั้งการแปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์ วัสดุก่อสร้าง เยื่อกระดาษ ไปจนถึงผลิตภัณฑ์ชีวภาพ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยเหตุนี้ ภาครัฐจึงได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจ พร้อมทั้งปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์จากไม้ได้อย่างถูกต้องและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม สวนป่าเศรษฐกิจนอกจากจะให้ผลประโยชน์ทางตรงในเรื่องของเนื้อไม้แล้ว ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนที่มีศักยภาพสูง ความสามารถในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นพื้นฐานสำหรับการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในระดับประเทศและระหว่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเดินทางไปสู่การเป็นประเทศที่มีการปล่อยก๊าซสุทธิเป็นศูนย์ (net zero emissions) ตามพันธสัญญาที่มีต่อประชาคมโลก

หมายเหตุ: หลังปี พ.ศ. 2542 การจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ มีการปรับเปลี่ยนมาตราส่วนของ

ภาพถ่ายดาวเทียมจากมาตราส่วน 1:250,000 เป็นมาตราส่วน 1:50,000

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้ (2567)

ภาพที่ 1 สถิติพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2516-2567

สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้ (2567)

ภาพที่ 2 พื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2567

จากสถานการณ์โลกที่มุ่งไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) คือ ระบบเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์และความเท่าเทียมทางสังคม ขณะเดียวกันก็ลดความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและความขาดแคลนทางระบบนิเวศอย่างมีนัยสำคัญด้วยวิธีการที่ใช้และปล่อยคาร์บอนออกน้อย ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากและเกิดจากความร่วมมือของคนในสังคม (UNEP, 2018) การปลูกสร้างสวนป่าจึงเป็นตัวเลือกหนึ่งที่ประชาชน เกษตรกร รวมถึงภาคเอกชนให้ความสนใจมากขึ้น เมื่อการปลูกเป็นการหวังผลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การประเมินปริมาณไม้เพื่อประโยชน์ในการซื้อขายเนื้อไม้ และการประเมินมวลชีวภาพของต้นไม้ในสวนป่าเพื่อประโยชน์ในด้านเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนและใช้ประกอบในการซื้อขายคาร์บอนเครดิต อย่างไรก็ตามการเติบโตและผลผลิตของต้นไม้ รวมถึงศักยภาพของการกักเก็บคาร์บอนของสวนป่าไม้ที่ปลูกกันทั่วไปในประเทศไทยขึ้นอยู่กับความแตกต่างของชนิดต้นไม้ อายุ ระยะปลูก และสภาพของท้องที่ ตลอดจนนวัตกรรมวิธีที่ใช้ในการจัดการ ปัจจุบันแม้จะมีการพัฒนาสมการบางส่วนแล้ว แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกชนิดไม้มีค่าทางเศรษฐกิจหรือไม้ที่เป็นที่นิยมปลูกกัน อีกทั้งสมการที่พัฒนามาเฉพาะพื้นที่ยังไม่สามารถยืนยันได้ว่าสามารถนำไปใช้กับไม้ชนิดเดียวกันแต่ต่างพื้นที่หรือต่างช่วงอายุกันได้ แต่ยังไม่ครอบคลุมชนิดไม้เศรษฐกิจทั้งหมด โดยเฉพาะไม้มีค่าที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในหมู่เกษตรกร ในขณะที่การศึกษาเพื่อหาสมการประมาณค่ามวลชีวภาพของต้นไม้ด้วยการตัดต้นไม้ เป็นการปฏิบัติงานที่หนัก และต้องอาศัยประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งการตัดต้นไม้ไม่ได้ทำกันได้ง่ายและสะดวกเท่าไรนัก นักวิจัยรุ่นใหม่ก็นิยมนำสมการที่มีการศึกษาเอาไว้แล้วมาใช้เลย ทำให้สมการที่ใช้สำหรับการประมาณปริมาณไม้และมวลชีวภาพของต้นไม้ยังมีความจำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับเกษตรกร ประชาชน รวมถึงองค์กรภาคเอกชนนำไปใช้เพื่อการวางแผนการจัดการผลผลิต และการซื้อขายต่อไป

เอกสารฉบับนี้ผู้เขียนเรียบเรียงจากประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติงานวิจัยของตนเอง ประกอบด้วยโครงการวิจัย โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก

1. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ได้แก่

1) โครงการ เทคนิคการประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ปลูก ปริมาณไม้ และบทบาทการกักเก็บคาร์บอนของสวนป่าไม้ ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ.2556-2560

2) โครงการ เทคนิคการบำรุงรักษาสวนป่าอย่างประณีตเพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพเนื้อไม้ของสวนป่าไม้สัก ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ.2558-2561

2. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้แก่

1) การศึกษามวลชีวภาพและการเก็บกักคาร์บอนในไม้พะยูน ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ.2564-2566

2) การศึกษามวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในไม้เทพทาโร ดำเนินการใน
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564-2566

3) การศึกษามวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในไม้วงศ์ยางและไม้เศรษฐกิจท้องถิ่นบาง
ชนิด ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564-2566

3. กรมป่าไม้ ได้แก่ โครงการประเมินศักยภาพการกักเก็บคาร์บอนของต้นไม้ในแปลงทดลอง
ของกรมป่าไม้ ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับนักวิจัยรุ่นต่อไป หากมีโอกาสได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อสร้าง
สมการให้ครอบคลุมชนิดไม้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในไม้มีค่าที่เป็นที่นิยมปลูกของประชาชน
รวมไปถึงสร้างสมการที่สามารถใช้เป็นตัวแทนกลางของแต่ละชนิดไม้ ที่ปลูกในแต่ละพื้นที่ จะได้เกิด
ประโยชน์ต่อการประมาณปริมาตรไม้ และมวลชีวภาพอันจะนำไปสู่การประมาณการกักเก็บคาร์บอน
และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในต้นไม้หรือในสวนป่าเพื่อเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรเจ้าของ
สวน รวมไปถึงทุกภาคส่วนที่ต้องการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจหรือสิ่งแวดล้อมต่อไป

ในเอกสารฉบับนี้แบ่งออกเป็น 4 บท คือ

บทที่ 1 วิธีการศึกษาเพื่อหาสมการสำหรับประมาณปริมาตรของต้นไม้

บทที่ 2 วิธีการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณมวลชีวภาพ การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับ
ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของต้นไม้

บทที่ 3 สมการสำหรับประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้ในสวนป่า

บทที่ 4 สรุปและแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

บทที่ 1

วิธีการศึกษาเพื่อหาสมการสำหรับประมาณปริมาตรของต้นไม้

บทนำ

การประมาณปริมาตรของต้นไม้ คือ การคำนวณปริมาตรไม้จากวิธีมาตรฐานวิธีใดวิธีหนึ่ง โดยพยายามให้มีค่าใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งโดยทั่วไปจะใช้สมการปริมาตรไม้ในการประมาณปริมาตรต้นไม้ โดยการคำนวณปริมาตรไม้ทั้งต้น และนำมาหาความสัมพันธ์กับปัจจัยที่มีผลต่อปริมาตรต้นไม้ ได้แก่ ขนาดเส้นรอบวง ความสูง รูปทรงของต้นไม้ อายุของต้นไม้ คุณภาพของแหล่งไม้ และสภาพแวดล้อม เมื่อได้สมการปริมาตรไม้สามารถนำมาสร้างตารางปริมาตรไม้เพื่อความสะดวกมากยิ่งขึ้นในการประมาณปริมาตรไม้ (ปัสสี่, 2534) ในการคำนวณปริมาตรลำต้นของต้นไม้ อาจโค่นล้มไม้ตัวอย่าง แล้วแบ่งลำต้นออกเป็นท่อนสั้น ๆ (relative section method) เพื่อคำนวณปริมาตรของแต่ละท่อน แล้วนำมารวมกันเป็นปริมาตรไม้ทั้งต้น (สมหญิง, 2547) ปริมาตรของต้นไม้ ขึ้นกับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ 1) ความโต อาจจะเป็นขนาดวัดรอบหรือเส้นผ่านศูนย์กลาง 2) ความสูงหรือความยาว 3) รูปทรง 4) อายุ 5) คุณภาพของแหล่งไม้ และ 6) สภาพแวดล้อม (ปัสสี่, 2534)

การสร้างสมการเพื่อประเมินปริมาตรส่วนใหญ่จะทำการตัดไม้ตัวอย่างวัดมิติของต้นไม้และนำมาสร้างสมการสำหรับใช้ประเมินปริมาตรของต้นไม้ในพื้นที่โดยไม่ต้องทำการตัดโค่นเป็นไม้ท่อน ในปัจจุบันมีการสร้างสมการที่หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่เป็นสมการที่ใช้ได้เฉพาะในชนิดไม้ นั้น ๆ และสถานที่ปลูกนั้น ๆ เนื่องจากปริมาตรของต้นไม้ขึ้นกับหลายปัจจัยดังกล่าวข้างต้น

โดยทั่วไปการศึกษาหาสมการประมาณปริมาตรต้นไม้ในสวนป่าจะทำไปในคราวเดียวกันกับการหาสมการประมาณมวลชีวภาพ เนื่องจากวิธีการเก็บข้อมูลคล้ายคลึงกัน

อุปกรณ์สำหรับการศึกษา

อุปกรณ์สำหรับการศึกษาหาสมการประมาณปริมาตรต้นไม้ในสวนป่า ประกอบด้วย

1. อุปกรณ์การวัด ประกอบด้วย

1) สายวัด อาจใช้ diameter tape สำหรับวัดเส้นผ่านศูนย์กลาง หรือ สายวัดธรรมดา สำหรับวัดเส้นรอบวง

2) เครื่องมือวัดความสูง อาจใช้ไม้วัดความสูง (measuring pole) หรือเครื่องมือวิทยาศาสตร์ที่ใช้สำหรับการวัดความสูงโดยเฉพาะ เช่น clinometer หรือ altimeter

3) ไม้วัดระดับ 1.30 เมตร เพื่อหมายตำแหน่งสำหรับการวัดความโตและความสูงของต้นไม้

- 4) เทปวัดระยะทาง (20 หรือ 50 เมตร) สำหรับการวางแผนตัวอย่างในการเก็บข้อมูล
- 5) เวอร์เนียคาลิเปอร์ สำหรับการวัดความโตของปลายยอดที่มีขนาดเล็ก
2. อุปกรณ์สำหรับการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย
  - 1) กระดาษสำหรับจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม พร้อมแผ่นรองเขียน
  - 2) ดินสอ ปากกา สำหรับจดบันทึกข้อมูล
  - 3) สีเมจิก สำหรับการทำเครื่องหมายตำแหน่งที่ต้องทำการวัดและตัด
3. อุปกรณ์การตัด ประกอบด้วย
  - 1) เลื่อย เลื่อยมือ และเลื่อยยนต์
  - 2) มีด
  - 3) กรรไกรตัดกิ่ง
4. อุปกรณ์อื่น ๆ ได้แก่
  - 1) ฝาพลาสติกสำหรับปูพื้นในการปฏิบัติงาน หรือกางกันฝน
  - 2) เชือกฟาง
  - 3) สีเมจิก

ขั้นตอนการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณปริมาตรของต้นไม้ แสดงแผนผังตามภาพที่ 3

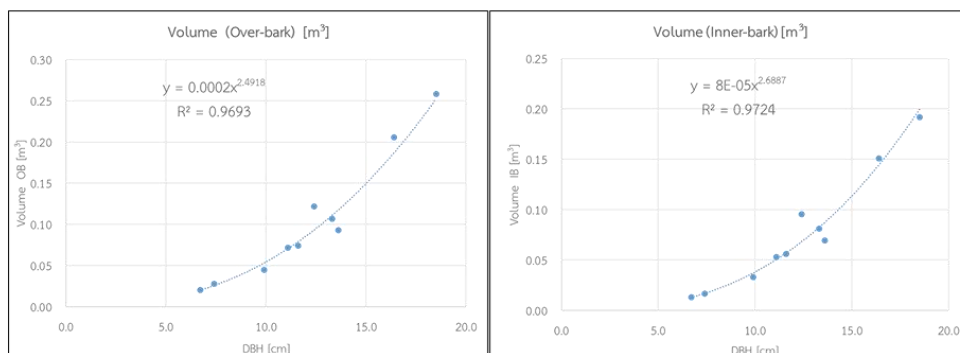
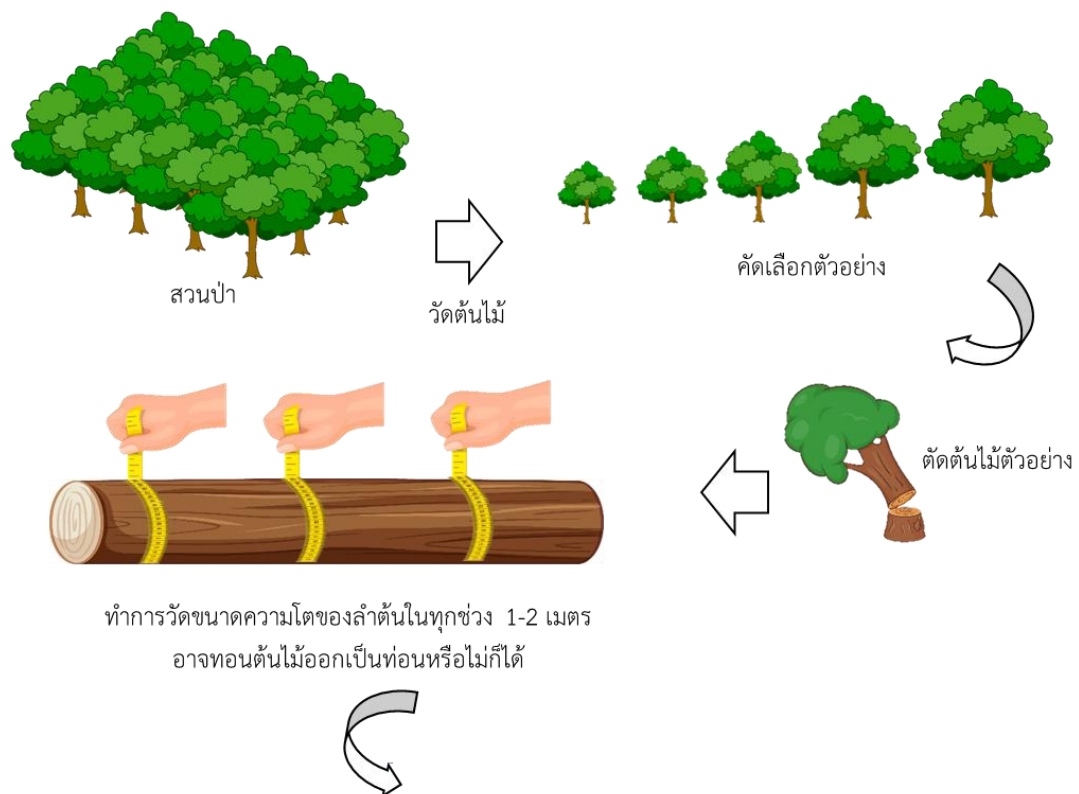
การคัดเลือกต้นตัวอย่าง

1. โดยทั่วไปวางแผนตัวอย่างขนาด 1 ไร่ หรือ 40 เมตร x 40 เมตร ในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ขนาดใหญ่ทั้งหมด เช่นเดียวกับการคัดเลือกต้นตัวอย่างในการสร้างสมการสำหรับประมาณมวลชีวภาพ การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ หรือขนาดแปลงที่เหมาะสมในการเป็นตัวแทนของพื้นที่ทั้งหมด

2. สมการประมาณมวลชีวภาพจะใช้ค่ามิติของต้นไม้ ได้แก่ ความสูงทั้งหมด และขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) ดำเนินการกับต้นไม้ที่ยืนต้นอยู่เช่นเดียวกับการสร้างสมการสำหรับประมาณมวลชีวภาพ การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ได้แก่

2.1 ทำการหมายตำแหน่งที่จะทำการวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) หรือความโตที่ระดับ 1.30 เมตร จากพื้นดิน โดยใช้ไม้ขนาด 1.30 เมตรทาบกับลำต้นและใช้สีเมจิกหมายตำแหน่งไว้

2.2 ทำการวัดข้อมูลต้นไม้ ได้แก่ DBH และความสูงของต้นไม้ ทุกต้น ซึ่งสามารถใช้สายวัดธรรมดาวัดขนาดเส้นรอบวงของต้นไม้ แต่ต้องทำการแปลงค่าก่อนทำการวิเคราะห์หาสมการต่อไป

สร้างสมการความสัมพันธ์ระหว่างมิติต้นไม้และปริมาตรลำต้น

ภาพที่ 3 แผนผังขั้นตอนการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณปริมาตรของต้นไม้

2.3 นำข้อมูล DBH มากำหนดอันตรายภาคขึ้น โดยกำหนดความต้องการตัดตัวอย่างต้นไม้จำนวนกี่ต้น โดยทั่วไปนิยม 5-12 ต้น ขึ้นกับสภาพของต้นไม้ หากต้นไม้มีความสม่ำเสมอทั่วพื้นที่ มีขนาดใกล้เคียงกัน ไม่จำเป็นต้องใช้จำนวนต้นไม้มากนัก และข้อจำกัดอื่น ๆ เช่น แรงงาน เวลา และงบประมาณ และคัดเลือกต้นไม้ตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อเป็นตัวแทนของต้นไม้ทั้งหมดในพื้นที่

2.4 หมายต้นไม้ที่มีขนาดที่ต้องการคัดเลือกเป็นต้นตัวอย่างในแปลง โดยคัดเลือกต้นไม้ที่มีขนาดตามที่กำหนดไว้ หรือใกล้เคียงมากที่สุด เลือกต้นที่มีลักษณะดี หรือลักษณะปกติทั่วไป เช่น ไม่มีหลายนาง มีสภาพใบที่สมบูรณ์ ไม่มีร่องรอยการทำลายของโรคและแมลง

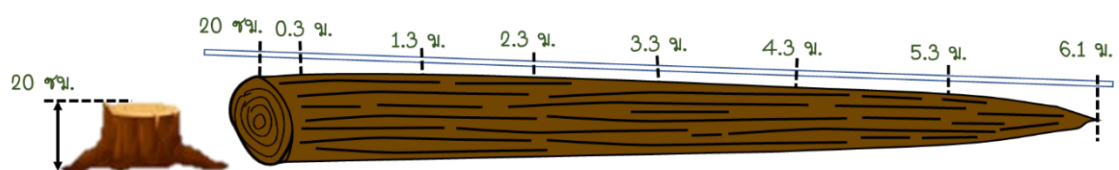
1.5 ทำการตัดต้นไม้ตัวอย่าง โดยให้ชิดดินมากที่สุด

1.6 ลิดกิ่งและนำไปออก ให้เหลือเฉพาะส่วนที่เป็นลำต้น

การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ให้อัตราความสูงของตอ

2. ส่วนที่เป็นลำต้น ทำการวัดและทำเครื่องหมายที่ตำแหน่ง 0.30 เมตร 1.30 เมตร และทุก ๆ 1 เมตร (ได้แก่ 2.30 เมตร 3.30 เมตร) จนถึงปลายยอด ทั้งนี้ให้นับรวมความสูงของตอด้วย ทำการวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับต่าง ๆ ที่หมายไว้ เพื่อนำมาใช้คำนวณหาปริมาตรของลำต้น ทำการทอนลำต้นออกเป็นท่อน ท่อนละ 1 เมตร หรือ 2 เมตร หรือยาวกว่านั้น ให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป การวัดข้อมูลขึ้นกับต้องการปริมาตรของลำต้นทั้งหมดต้องวัดถึงส่วนยอดสุด หากต้องการปริมาตรส่วนที่ทำเป็นสินค้าได้ ให้วัดไปถึงขนาดจำกัด เช่น ใช้ประโยชน์ได้ถึงความโต 10 เซนติเมตร) (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 การวัดเส้นรอบวงที่ระดับต่าง ๆ

3. กรณีที่มีหลายลำต้น (2 นาง ขึ้นไป) ให้ทำการวัดแยกลำต้น โดยระบุให้เป็นลำต้นที่ 1 ลำต้นที่ 2 และนำมาแยกหาปริมาตรก่อนนำมารวมกันเป็นปริมาตรทั้งหมด อย่างไรก็ตามต้นที่มีหลายลำ

ต้นไม้ใช้ตัวแทนที่ดี อาจทำให้ความน่าเชื่อถือของสมการที่ได้ลดลง ดังนั้นการเลือกตัวอย่างควรหลีกเลี่ยงต้นไม้ที่มีหลายนาง ยกเว้นชนิดไม้ที่มีหลายนาง เช่น พะยูง มะค่าโมง ควรต้องสร้างสมการสำหรับการประเมินปริมาตรต้นไม้กรณี 2 นาง หรือ 3 นาง ด้วย และจำนวนตัวอย่างจะต้องมีมากขึ้นเพื่อให้เป็นตัวแทนของต้นหลายนางด้วย

4. ให้ทำการระบุตำแหน่งความสูงระดับที่ความโตเท่ากับขนาดจำกัด (เช่น ขนาดจำกัดที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร) ด้วย เพื่อนำไปใช้ในการประมาณปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าได้ ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลแสดงดังภาพที่ 5

Location: Hoper odorata, Sri Sa Ket Province

Date: 7/8/2567

Tree	Planted Year	Age (Year)	Spacing (mxm)	Stump height (cm)	
11	2540	27	2 x 4	20	
DBH (cm)	Ht (m)	Db (cm)	HDb (m)		
11.1	12	5.3	9		
Log	Layer	Diameter (cm)			Remarks
		Stem 1	Stem 2	Stem 3	
1	D0	16.50			
2	D0.30	15.90			
3	D1.3 (DBH)	11.10			
4	D2.3	10.20			
5	D3.3	9.80			
6	D4.3	9.60	5.30		
7	D5.3	9.00	5.00		
8	D6.3	8.60	4.50		
9	D7.3	7.90	3.80		
10	D8.3	5.90	2.00		

ภาพที่ 5 ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลสำหรับสร้างสมการประมาณปริมาตรไม้

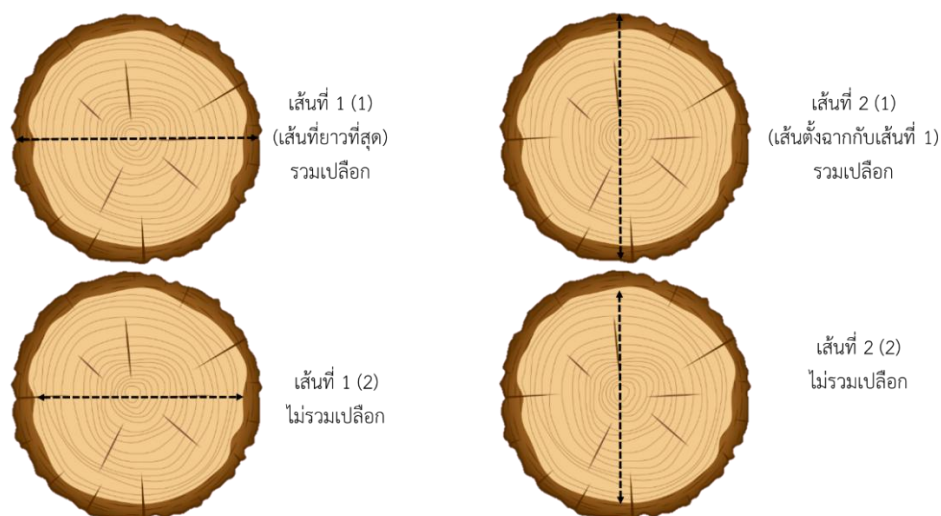
5. ให้ทำการวัดความหนาเปลือก เพื่อนำมาคำนวณปริมาตรส่วนที่ไม่รวมเปลือก โดยใช้เครื่องมือวัดความหนาเปลือก (bark gauge) (ภาพที่ 6) ทำการวัดความหนาเปลือกตำแหน่งเดียวกับที่วัดความโต โดยการกดไปที่ลำต้นให้พอดีตึงมือ วัดทั้ง 4 ด้าน แล้วนำมาหาค่าเฉลี่ย

ในกรณีที่มีการทอนต้นไม้ออกเป็นท่อน ให้ทำการวัดความหนาเปลือกที่หน้าตัดของลำต้น โดยใช้สายวัดหรือตลับเมตรวัดเส้นผ่านศูนย์กลางหน้าตัดด้านที่ยาวที่สุด (เส้นที่ 1) ทำการวัดแบบรวมเปลือก (เส้นที่ 1 (1)) และไม่รวมเปลือก (เส้นที่ 1 (2)) และเส้นผ่านศูนย์กลางด้านตั้งฉากกับเส้นแรก (เส้นที่ 2) แบบรวมเปลือก (เส้นที่ 2 (1)) และไม่รวมเปลือก (เส้นที่ 2 (2)) เมื่อนำมาลบกันจะเป็นความหนาเปลือก ให้ค่าของทั้ง 4 ด้าน มาหาค่าเฉลี่ย จะได้ความหนาเปลือก (ภาพที่ 7) แต่เนื่องจากการคิดปริมาตรจะใช้ค่าเส้นผ่านศูนย์กลาง ดังนั้นสามารถใช้ค่าของการวัดที่ไม่รวมเปลือกมาในการคำนวณปริมาตรไม่รวมเปลือกได้

ที่มา : <https://haglofsweden.com/project/barktax-bark-gauge/>

ภาพที่ 6 เครื่องมือวัดความหนาเปลือก (bark gauge)

ภาพที่ 7 วิธีการวัดความหนาเปลือก

ตัวอย่าง การหาความหนาเปลือก

วัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับ 1.30 เมตร ที่หน้าตัดไม้ ได้ดังนี้

1) เส้นที่ 1 (1) ได้เท่ากับ 23.5 เซนติเมตร เส้นที่ 1 (2) เท่ากับ 21.40 เซนติเมตร

ความหนาเปลือก (2 ด้าน) เท่ากับ $23.5 - 21.40 = 2.10$ เซนติเมตร

หรือเปลือกหนา $2.10 / 2 = 1.05$ เซนติเมตร

2) เส้นที่ 2 (1) ได้เท่ากับ 22.9 เซนติเมตร เส้นที่ 2 (2) เท่ากับ 21.00 เซนติเมตร

ความหนาเปลือก (2 ด้าน) เท่ากับ $22.9 - 21.00 = 1.90$ เซนติเมตร

หรือเปลือกหนา $1.90 / 2 = 0.95$ เซนติเมตร

ความหนาเปลือกเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 เซนติเมตร

ปกติเปลือกที่ระดับความสูงต่าง ๆ จะมีความหนาไม่เท่ากัน ดังนั้นควรทำการวัดความหนาเปลือกในทุกระดับที่ทำการวัดขนาดเส้นรอบวง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลหาปริมาตรของต้นไม้ตัวอย่าง ในการศึกษาจะหาปริมาตรในแต่ละท่อน แล้วจึงนำมารวมกันเป็นปริมาตรลำต้นทั้งหมด ลักษณะของไม้ท่อนมีรูปทรงโดยทั่วไปจะมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปพาราโบลอยด์ตัด รูปกรวยตัด หรือใกล้เคียงรูปทรงกระบอก (ชาญ, 2525) และ Avery (1967) ได้กล่าวถึงสูตรทั่วไปสำหรับการคำนวณปริมาตรไม้ท่อนในส่วนที่เป็นรูปทรงกระบอก ไว้ดังนี้

$$1) \text{ Huber's formula} = B_{1/2} \times L$$

$$2) \text{ Smalian's formula} = \frac{B_1+B_2}{2} \times L$$

$$3) \text{ Newton's formula} = \frac{B_1+4B_{1/2}+B_2}{6} \times L$$

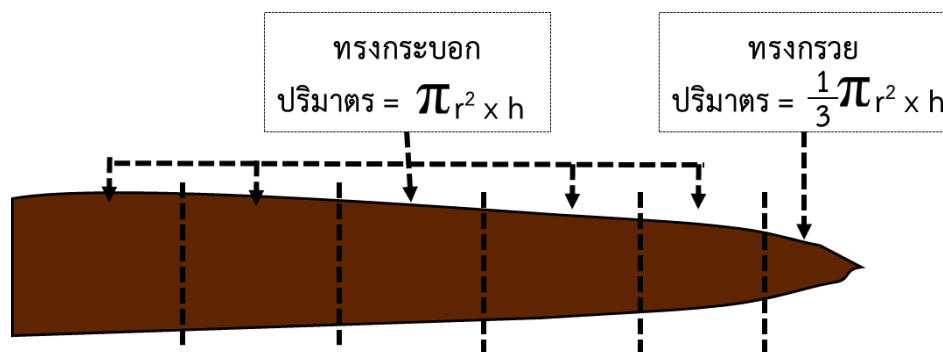
เมื่อ $B_{1/2}$ คือ พื้นที่หน้าตัด ณ กึ่งกลางท่อน

B_1 คือ พื้นที่หน้าตัด ณ โคนท่อน

B_2 คือ พื้นที่หน้าตัด ณ ปลายท่อน

L คือ ความยาวของท่อน

การวิเคราะห์ข้อมูลที่นิยมกันในน้กริชาการป่าไม้ จะใช้ Smalian's formula (León and Uranga-Valencia, 2013) โดยจะแยกส่วนของไม้ท่อนตั้งแต่โคนไปถึงตำแหน่งสูงสุดที่วัดขนาดเส้นรอบวงได้ ใช้สมการปริมาตรของรูปทรงกระบอก และส่วนปลายยอดสุด ใช้สมการปริมาตรของรูปทรงกรวย (ภาพที่ 8) และตัวอย่างการคำนวณปริมาตรของไม้ท่อนแต่ละท่อน แสดงตามตารางที่ 1

ภาพที่ 8 การแบ่งส่วนลำต้นของต้นไม้เพื่อการวัดค่านำมาหาปริมาตรลำต้น

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการคำนวณปริมาตรลำต้นของต้นไม้ตัวอย่าง

Log	Level	log length (m)	Diameter (cm)	Diameter (m)	Volume (m ³)
	0		12.0	0.12	
1	0.3	0.3	10.2	0.10	0.0029
2	1.3	1	9.9	0.10	0.0079
3	2.3	1	8.9	0.09	0.0070
4	3.3	1	8.3	0.08	0.0058
5	4.3	1	7.6	0.08	0.0050
6	5.3	1	8.1	0.08	0.0048
7	6.3	1	5.9	0.06	0.0039
8	7.3	1	5.6	0.06	0.0026
9	8.3	1	4.8	0.05	0.0021
10	9.3	1	3.7	0.04	0.0014
11	10.3	1	2.6	0.03	0.0008
12	11	0.7	0.0	0.00	0.00012
Total					0.0445

วิธีการคำนวณ

ท่อนที่ 1 ระดับ 0.0 เมตร (โคน) ถึง 0.3 เมตร โดยใช้ Smalian's formula และสูตรหาปริมาตรรูปทรงกระบอก

$$Volume = \frac{B1+B2}{2} \times L$$

$$B1 = \pi \cdot r_1^2 \quad \text{หรือ} \quad \pi \cdot \left(\frac{D_1}{2}\right)^2$$

$$= \pi \cdot \left(\frac{0.12}{2}\right)^2$$

$$= 0.0113$$

$$\begin{aligned}
 B2 &= \pi \cdot \left(\frac{D_2}{2}\right)^2 \\
 &= \pi \cdot \left(\frac{0.10}{2}\right)^2 \\
 &= 0.0082
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 Volume &= \frac{0.0113+0.0082}{2} \times 0.3 \\
 &= 0.0029 \text{ m}^3
 \end{aligned}$$

ท่อนที่ 2 – ท่อนที่ 11 ใช้หลักการเดียวกัน

ท่อนที่ 12 ระดับ 10.3 เมตร ถึง 11.0 เมตร ใช้สูตรหาปริมาตรรูปทรงกรวย

$$Volume = \frac{1}{3} \cdot \pi \cdot r^2 \times L$$

$$\begin{aligned}
 Volume &= \frac{1}{3} \cdot \pi \cdot \left(\frac{0.026}{2}\right)^2 \times 0.7 \\
 &= 0.00012 \text{ m}^3
 \end{aligned}$$

นำปริมาตรของแต่ละท่อนมารวมกันจะได้ปริมาตรทั้งหมดของต้นไม้

$$= 0.00445 \text{ m}^3$$

ถ้าต้องการปริมาตรไม่รวมเปลือกให้นำความหนาเปลือกมาลบออกจากเส้นผ่านศูนย์กลาง และทำการคำนวณเช่นเดียวกัน

2. นำข้อมูลปริมาตรกับมิติของต้นไม้แต่ละต้นมาสร้างสมการความสัมพันธ์กับปริมาตรลำต้นเท่าที่มีการศึกษากันมานั้น มีรูปแบบสมการที่หลากหลาย พิทยา และคณะ (2530) ได้กล่าวไว้ว่าเนื่องจากลักษณะการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์มีอัตราการเติบโตไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงไปตามอายุ โดยมีอัตราการเติบโตสูงในช่วงแรก และจะค่อย ๆ ลดลงจนถึงจุดสูงสุดซึ่งอัตราการเติบโตจะคงที่ หลังจากนั้นอัตราการเติบโตจะเริ่มลดลงเรื่อย ๆ ดังนั้นรูปแบบของสมการที่เหมาะสมสำหรับการประมาณปริมาตรของต้นไม้จึงอยู่ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation)

$$Y = aX^b \text{ หรือ } \log Y = \log a + b \log X$$

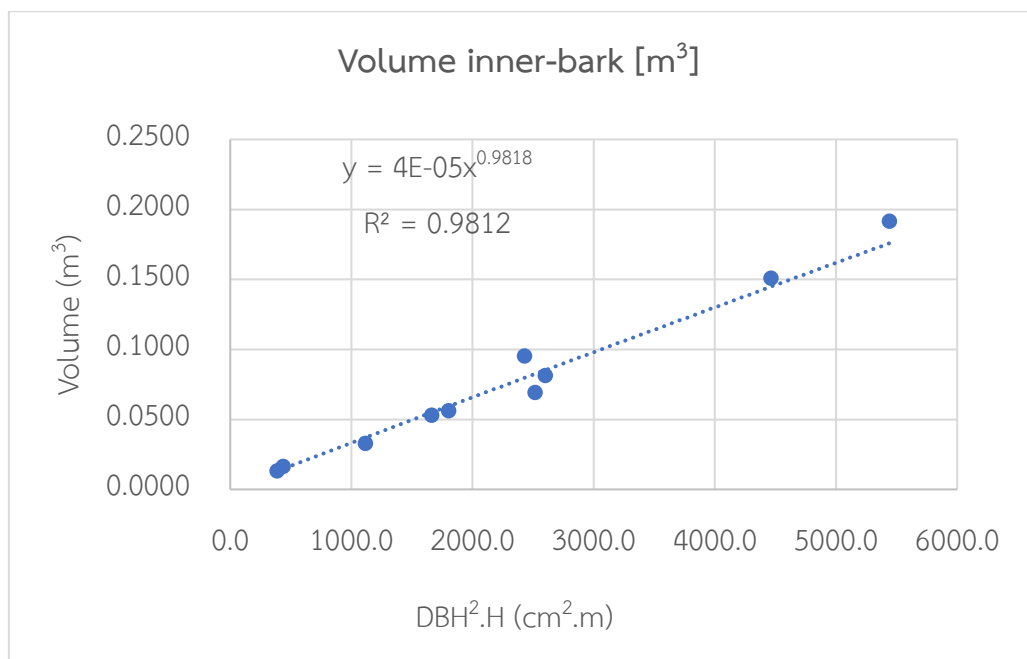
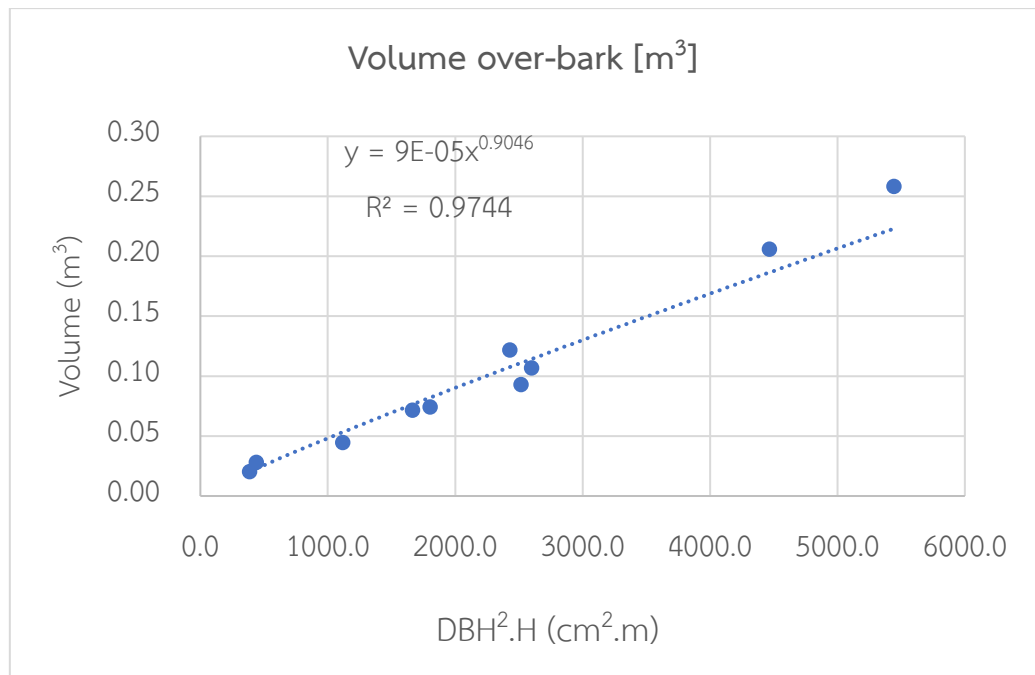
โดย Y = ปริมาตรส่วนลำต้นของต้นไม้

X = ขนาดของต้นไม้ (เส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก และความสูง)

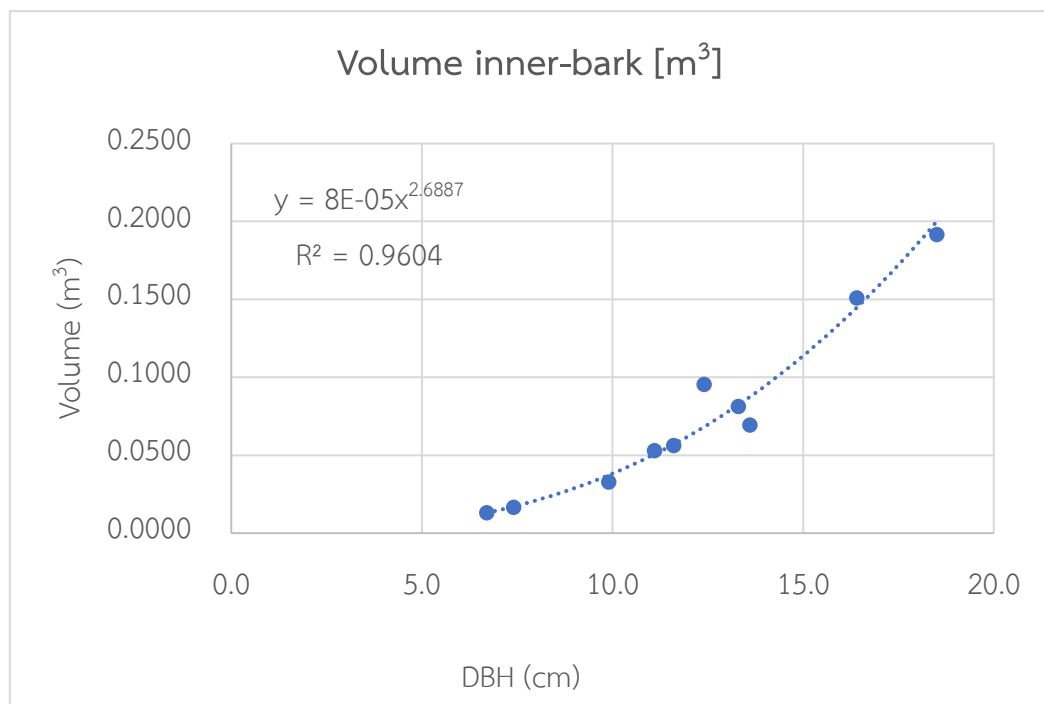
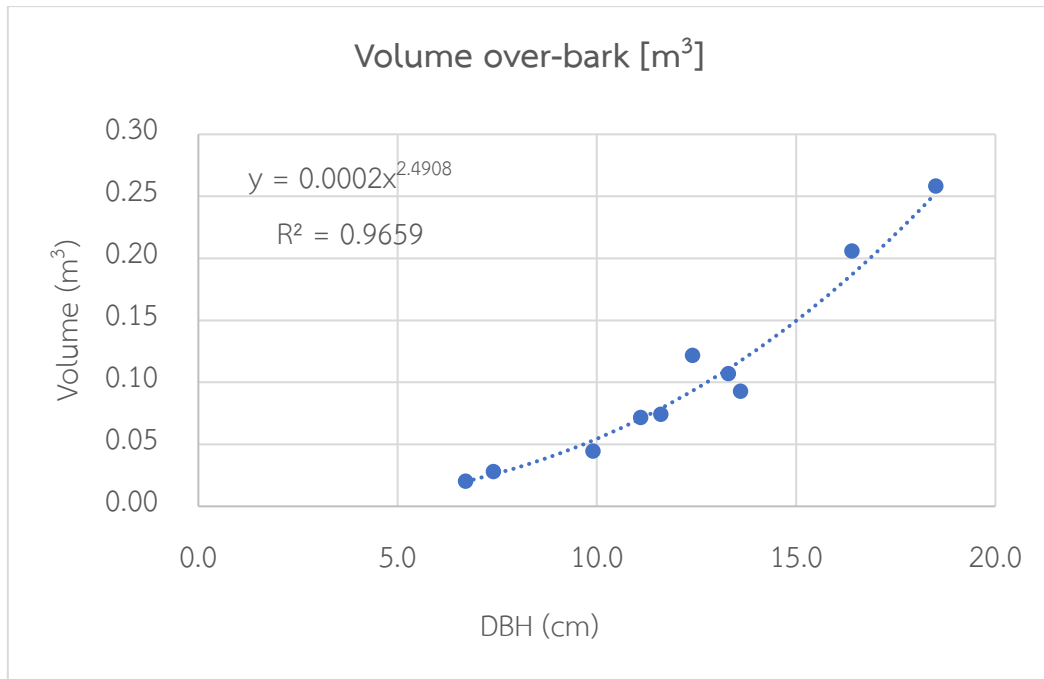
a และ b เป็นค่าคงที่ของสมการ

สมการความสัมพันธ์สามารถนำข้อมูลไปสร้างสมการได้จากโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (Microsoft Excel) เช่นเดียวกับการสร้างสมการความสัมพันธ์เพื่อหามวลชีวภาพ ตัวอย่างสมการความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นรวมเปลือก (over-bark volume) กับ $DBH^2 \cdot H$ และปริมาตรลำต้นไม่รวมเปลือก (inner-bark volume) กับ $DBH^2 \cdot H$ (ภาพที่ 9)

เช่นเดียวกับสมการประมาณมวลชีวภาพ แม้ว่าทั้งนี้ปริมาตรของต้นไม้เป็นปริมาณในรูปของ 3 มิติ คือขึ้นกับความโตและความสูงของต้นไม้ควบคู่กัน สมการปริมาตรของต้นไม้จะมีค่าความถูกต้องมากที่สุด ถ้าสามารถนำขนาดความโตและความสูงของต้นไม้มาใช้เป็นตัวแปรอิสระในการประมาณค่า อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติการวัดความสูงของต้นไม้ไม่สามารถวัดค่าที่ถูกต้องได้และไม่สะดวกในทางปฏิบัติ (พิทยา และคณะ, 2530) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้เกษตรกรหรือประชาชนทั่วไปที่ไม่มีเครื่องมือวิทยาศาสตร์ที่สามารถวัดความสูงได้อย่างแม่นยำนำสมการไปใช้ได้สะดวกนักวิจัยจึงได้พัฒนาสมการในรูปแบบที่ใช้ค่า DBH เพียงค่าเดียวในการประมาณปริมาตรลำต้นของต้นไม้ ตัวอย่างสมการความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นรวมเปลือก (over-bark volume) กับ DBH และปริมาตรลำต้นไม่รวมเปลือก (inner-bark volume) กับ DBH (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 9 สมการความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นรวมเปลือก (over-bark volume) กับ DBH².H และความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นไม่รวมเปลือก (inner-bark volume) กับ DBH².H

ภาพที่ 10 สมการความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นรวมเปลือก (over-bark volume) กับ DBH และความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรลำต้นไม่รวมเปลือก (inner-bark volume) กับ DBH

การนำไปใช้ประโยชน์

1. เมื่อได้สมการความสัมพันธ์แล้ว สามารถนำไปประมาณปริมาตรทั้งหมดได้ ด้วยการวัดความโต (เส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) หรือเส้นรอบวงที่ระดับความสูง 1.30 เมตร จากพื้นดิน แล้วทำการแปลงค่าเป็น DBH) ของต้นไม้ (ที่ยืนต้น) ได้ การประมาณปริมาตรในพื้นที่ อาจทำการวัดทั้งหมดในพื้นที่หรือควรเลือกวัดต้นไม้ที่มีขนาดต่าง ๆ กัน เพื่อให้เป็นตัวแทนของต้นไม้ทั้งหมดในแปลง

2. ในการซื้อขายต้นไม้ จะคิดปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าได้ ในต่างประเทศจะมีการศึกษาค่า form factor ของแต่ละชนิดไม้และนำมาประกอบการคำนวณปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้า ในประเทศไทยมีความหลากหลายของรูปทรงต้นไม้ทั้งแต่ละชนิด และที่ปลูกในพื้นที่แตกต่างกันมาก ยังไม่มีการเก็บข้อมูลต้นไม้แต่ละชนิดมากพอที่จะสร้าง form factor ของต้นไม้ได้ สำหรับการศึกษาปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าได้ของไม้สักนั้น

บทที่ 2

วิธีการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณมวลชีวภาพ การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของต้นไม้

บทนำ

การประมาณมวลชีวภาพของสวนป่า ใช้วิธี stratified clip technique (พงษ์ศักดิ์, 2538) ซึ่งดำเนินการโดยสุ่มตัวแทนต้นไม้ที่มีขนาดต่าง ๆ กัน ทั้งเล็ก กลาง และใหญ่ วัดมิติของตัวแทนต้นไม้ และทำการตัดทอนลำต้นออกเป็นท่อน ๆ ไปตลอดความยาวของลำต้น และ/หรือ รวมทั้งการขุดราก เพื่อศึกษามวลชีวภาพของราก ข้อมูลตัวแทนต้นไม้ที่ได้สามารถนำไปจัดสร้างมวลชีวภาพของต้นไม้ โดยการประยุกต์ใช้ความสัมพันธ์แบบ allometric equation ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation: $Y = aX^b$) ซึ่งสมการที่ได้สามารถนำไปประมาณมวลชีวภาพและนำไปประเมินการกักเก็บคาร์บอนต่อไป โดยทั่วไปการศึกษาหาสมการประมาณมวลชีวภาพมักจะทำการศึกษาไปพร้อมกับการหาสมการประมาณปริมาตรผลผลิตของสวนป่าในคราวเดียวกัน เนื่องจากวิธีการเก็บข้อมูลคล้ายคลึงกัน

อุปกรณ์สำหรับการศึกษา

อุปกรณ์สำหรับการศึกษาการประมาณมวลชีวภาพของต้นไม้ ประกอบด้วย

1. อุปกรณ์การวัด ประกอบด้วย

1) สายวัด อาจใช้ diameter tape สำหรับวัดเส้นผ่านศูนย์กลาง หรือ สายวัดธรรมดา

สำหรับวัดเส้นรอบวง

2) เครื่องมือวัดความสูง อาจใช้ไม้วัดความสูง (measuring pole) หรือเครื่องมือ

วิทยาศาสตร์ที่ใช้สำหรับการวัดความสูงโดยเฉพาะ เช่น clinometer หรือ altimeter

3) ไม้วัดระดับ 1.30 เมตร เพื่อหมายตำแหน่งสำหรับการวัดความโตและความสูงของต้นไม้

4) เทปวัดระยะทาง (20 หรือ 50 เมตร) สำหรับการวางแผนแปลงตัวอย่างในการเก็บข้อมูล

5) เวอร์เนียคาลิเปอร์ สำหรับการวัดความโตของปลายยอดที่มีขนาดเล็ก

2. อุปกรณ์สำหรับการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

1) กระดาษสำหรับจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม พร้อมแผ่นรองเขียน

2) ดินสอ ปากกา สำหรับจดบันทึกข้อมูล

3) สีเมจิก สำหรับการทำเครื่องหมายตำแหน่งที่ต้องทำการวัดและตัด

3. อุปกรณ์การตัด ประกอบด้วย

- 1) เลื่อย เลื่อยมือ และเลื่อยยนต์
- 2) มีด
- 3) กรรไกรตัดกิ่ง

4. อุปกรณ์การชั่ง ประกอบด้วย

เครื่องชั่ง ควรมีอย่างน้อย 2 ขนาด ได้แก่ เครื่องชั่งสำหรับการชั่งน้ำหนักสดของส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ตัวอย่าง (15, 20, 60, 150 กิโลกรัม) ขึ้นกับขนาดของต้นไม้ตัวอย่าง และเครื่องชั่งสำหรับการชั่งตัวอย่างที่เก็บไปสำหรับการหาความชื้น ซึ่งนิยมใช้เครื่องชั่งดิจิตอลที่มีทศนิยมอย่างน้อย 1 ตำแหน่ง

5. อุปกรณ์การเก็บตัวอย่าง ประกอบด้วย

- 1) ภาชนะสำหรับบรรจุส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ เพื่อนำไปชั่งน้ำหนักสด เช่น ข่ง ลัง ถาด
- 2) ถุงพลาสติก สำหรับเก็บตัวอย่างนำไปหาความชื้นในห้องปฏิบัติการ
- 3) เชือก และหนังยางสำหรับรัดภาชนะเก็บตัวอย่าง

6. อุปกรณ์อื่น ๆ ได้แก่

- 1) ผ้าพลาสติกสำหรับปูพื้นในการปฏิบัติงาน หรือกางกันฝน
- 2) เชือกฟาง
- 3) สีสเมจิก

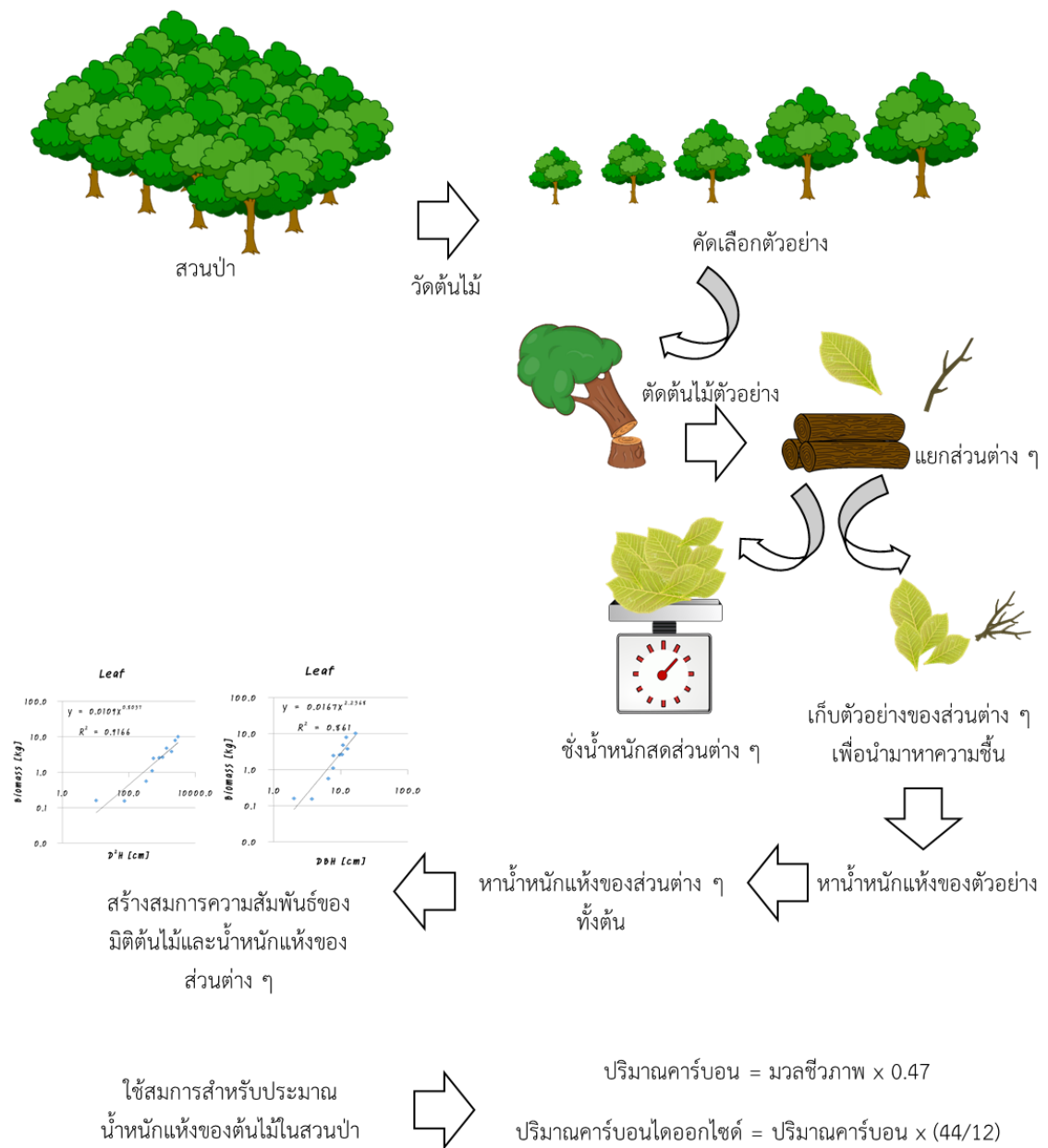
ขั้นตอนการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณมวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอน แผนผังตามภาพที่ 11

การคัดเลือกต้นตัวอย่าง

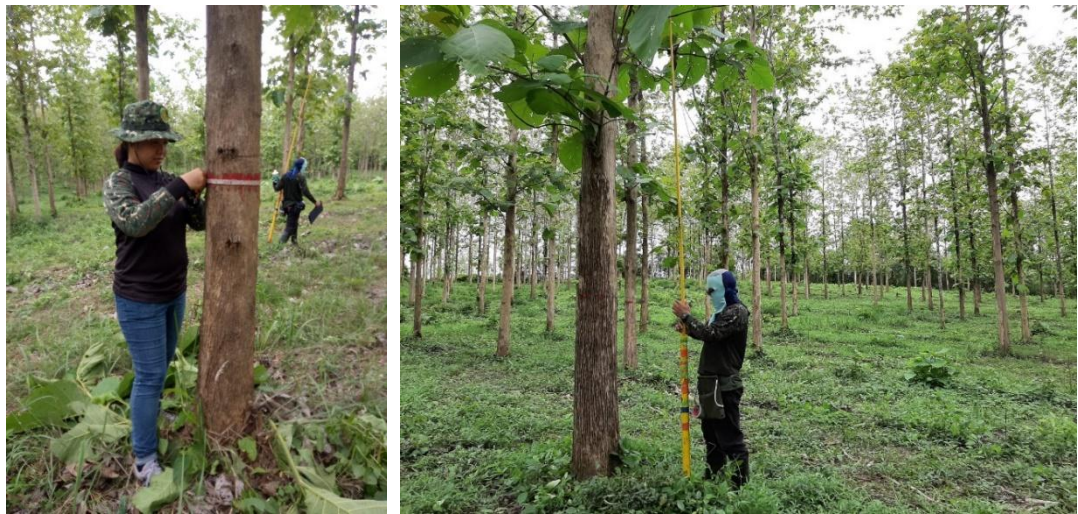
1. โดยทั่วไปการประมาณค่าต่าง ๆ เช่น มวลชีวภาพ การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อหน่วยพื้นที่ ดังนั้นวางแผนเพื่อคัดเลือกตัวอย่างในพื้นที่ตามขนาดที่เหมาะสม โดยทางหลักการของป่าไม้ที่นิยมกันคือ 40 เมตร x 40 เมตร หรือ 1 ไร่ ในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ขนาดใหญ่ทั้งหมดได้

2. ทำการหมายตำแหน่งที่จะทำการวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) หรือความโตที่ระดับ 1.30 เมตร จากพื้นดิน โดยใช้ไม้ขนาด 1.30 เมตรทาบกับลำต้นและใช้สีเมจิกหมายตำแหน่งไว้

3. ทำการวัดข้อมูลต้นไม้ ได้แก่ DBH และความสูงของต้นไม้ ทุกต้น (ภาพที่ 12) ซึ่งสามารถใช้สายวัดธรรมดาวัดขนาดเส้นรอบวงของต้นไม้ แต่ต้องทำการแปลงค่าก่อนทำการวิเคราะห์หาสมการต่อไป

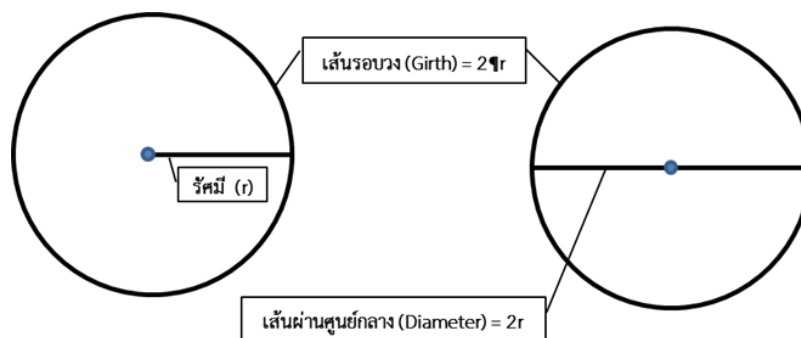

ภาพที่ 11 แผนผังขั้นตอนการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณมวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอน

ภาพที่ 12 การวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) และความสูงของต้นไม้

4. สมการประมาณมวลชีวภาพจะใช้ค่ามิติของต้นไม้ ได้แก่ ความสูงทั้งหมด และขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) กรณีที่ใช้สายวัดธรรมดาและทำการวัดเส้นรอบวง ต้องทำการแปลงค่าให้เป็นเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอกก่อน (รัศมี เส้นรอบวง และเส้นผ่านศูนย์กลาง แสดงในภาพที่ 13) การแปลงค่าให้ทำดังนี้

ภาพที่ 13 รัศมี เส้นรอบวง และเส้นผ่านศูนย์กลาง

$$\begin{aligned}\text{เส้นรอบวง (Girth)} &= 2\pi r \\ \text{เส้นผ่านศูนย์กลาง (Diameter)} &= 2r \\ &= \text{Girth} / \pi\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{โดย } r &= \text{รัศมีของวงกลม} \\ \pi &= 22/7\end{aligned}$$

ตัวอย่าง วัดเส้นรอบวงได้ 55.9 เซนติเมตร

$$\begin{aligned}\text{เส้นรอบวง} &= 55.9 \quad \text{เซนติเมตร} \\ \text{เส้นผ่านศูนย์กลาง} &= 55.9 / (22/7) \\ &= 17.8 \quad \text{เซนติเมตร}\end{aligned}$$

5. นำข้อมูล DBH มากำหนดอันตรายภาคขึ้น โดยกำหนดความต้องการตัดตัวอย่างต้นไม้จำนวนกี่ต้น โดยทั่วไปนิยม 5-12 ต้น ขึ้นกับสภาพของต้นไม้ หากต้นไม้มีความสม่ำเสมอทั่วพื้นที่ มีขนาดใกล้เคียงกัน ไม่จำเป็นต้องใช้จำนวนต้นไม้มากนัก และข้อจำกัดอื่น ๆ เช่น แรงงาน เวลา และงบประมาณ และคัดเลือกต้นไม้ตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อเป็นตัวแทนของต้นไม้ทั้งหมดในพื้นที่

ตัวอย่าง ต้นพะยูนในพื้นที่ 1 ไร่ มีค่า DBH ดังนี้

$$\begin{aligned}\text{เฉลี่ย} &= 17.8 \quad \text{เซนติเมตร} \\ \text{ต่ำสุด} &= 6.4 \quad \text{เซนติเมตร} \\ \text{สูงสุด} &= 28.9 \quad \text{เซนติเมตร} \\ \text{ค่าสูงสุด - ค่าต่ำสุด} &= 22.5 \quad \text{เซนติเมตร} \\ \text{ต้องการตัวอย่าง 5 ต้น} &= 22.5/5 = 4.5 \quad \text{เซนติเมตร}\end{aligned}$$

กำหนดอันตรายภาคขึ้น โดยกำหนดค่าต่ำสุด 6.3 เซนติเมตร และเพิ่มทุก 4.5 เซนติเมตร

(6.1+4.5 = 10.6) เลือกขนาด DBH ค่ากลางระหว่าง 2 ค่า (6.1+10.6)/2 = 8.4 เซนติเมตร

$$\begin{aligned}\text{ต้นที่ 1 ขนาด 6.1-10.6 เซนติเมตร} &\quad \text{เลือกต้นขนาด } 8.4 \text{ เซนติเมตร} \\ \text{ต้นที่ 2 ขนาด 10.7-15.2 เซนติเมตร} &\quad \text{เลือกต้นขนาด } 13.0 \text{ เซนติเมตร} \\ \text{ต้นที่ 3 ขนาด 15.3-19.8 เซนติเมตร} &\quad \text{เลือกต้นขนาด } 17.6 \text{ เซนติเมตร} \\ \text{ต้นที่ 4 ขนาด 19.9-24.4 เซนติเมตร} &\quad \text{เลือกต้นขนาด } 22.2 \text{ เซนติเมตร} \\ \text{ต้นที่ 5 ขนาด 24.5-29.0 เซนติเมตร} &\quad \text{เลือกต้นขนาด } 26.8 \text{ เซนติเมตร}\end{aligned}$$

6. หมายต้นไม้ที่มีขนาดที่ต้องการคัดเลือกเป็นต้นตัวอย่างในแปลง โดยคัดเลือกต้นไม้ที่มีขนาดตามที่กำหนดไว้ หรือใกล้เคียงมากที่สุด เลือกต้นที่มีลักษณะดี หรือลักษณะปกติทั่วไป เช่น ไม่มีหลายนาง มีสภาพใบที่สมบูรณ์ ไม่มีร่องรอยการทำลายของโรคและแมลง (ภาพที่ 14)

7. ทำการตัดต้นไม้ตัวอย่าง โดยให้ชิดดินมากที่สุด (ภาพที่ 15)
8. แยกส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ออกเป็น ใบ กิ่ง ลำต้น (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 14 ต้นไม้ตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทน

ภาพที่ 15 ตัดต้นไม้ให้ชิดดินที่สุด

ภาพที่ 16 แยกใบ กิ่ง และลำต้นออกจากกัน

การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ส่วนที่เป็นลำต้น ทำการวัดและหมายเหตุonthatตำแหน่ง 0.30 เมตร 1.30 เมตร และทุก ๆ 1 เมตร (ได้แก่ 2.30 เมตร 3.30 เมตร) จนถึงปลายยอด ทำการวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับต่าง ๆ ที่หมายเหตุไว้ เพื่อนำมาใช้คำนวณหาปริมาตรของลำต้น (ภาพที่ 17) และทอนลำต้นออกเป็นท่อนให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปและให้สามารถทำการชั่งน้ำหนักสดได้
2. นำส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ ได้แก่ ใบ กิ่ง ลำต้น มาชั่งน้ำหนัก (ภาพที่ 18)

ภาพที่ 17 การวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปคำนวณปริมาตร และการตัดทอน ลำต้นออกเป็นท่อน

ภาพที่ 18 การซังน้ำหนัสดของส่วนต่าง ๆ

3. เก็บตัวอย่างส่วนลำต้น ใบ และกิ่ง ประมาณ 500 กรัม นำมาชั่งน้ำหนักสดของตัวอย่าง และเก็บใส่ถุงกระดาษเพื่อนำมาหาความชื้นที่ห้องปฏิบัติการ (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 19 การเก็บตัวอย่างส่วนต่าง ๆ เพื่อนำไปหาค่าความชื้น

กรณีที่ต้องการศึกษามวลชีวภาพส่วนใต้ดิน หรือมวลชีวภาพของราก ให้ทำการขุดราก และนำส่วนของรากออกมาให้หมด ซึ่งอาจใช้แรงคนหรือเครื่องจักรช่วย (ภาพที่ 20) ในบางการศึกษาต้องการศึกษาถึงสรีระและการกระจายของราก ต้องทำการขุดอย่างประณีตเพื่อดูการกระจายของราก แต่หากต้องการศึกษามวลชีวภาพของรากเท่านั้น สามารถขุดรากออกมาได้เลย แต่ควรนำรากออกมาให้มากที่สุด ข้อควรระวังคือกรณีที่มีรากของต้นข้างเคียง ต้องเลือกเฉพาะรากของต้นที่ทำการศึกษา เพื่อมิให้เกิดความผิดพลาดของข้อมูล และเมื่อได้รากมาแล้ว ต้องทำความสะอาด นำดินหรือส่วนที่มีใช้รากออกให้หมด ตากให้แห้ง ก่อนนำมาชั่งน้ำหนักสด และเก็บตัวอย่างเพื่อไปหาค่าความชื้นเช่นเดียวกับส่วนอื่น ๆ (ภาพที่ 21)

ภาพที่ 20 การขุดรากเพื่อนำมาศึกษามวลชีวภาพส่วนใต้ดินหรือมวลชีวภาพของราก

ภาพที่ 21 การทำความสะอาด ตาก และนำรากไปแช่น้ำหนักสด

ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลสำหรับสร้างสมการประมาณมวลชีวภาพของต้นไม้ในภาคสนาม
แสดงตามภาพที่ 22

Location : สวนป่าตะเคียนทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี							Date : 7/8/2022		
Tree	Planted Year	Age (Year)	Spacing (mxm)		DBH (cm)	Ht (m)	Db (cm)	Stump height (m)	
T8	2541	24	2x4		13.30	14.70		0.30	
Log	Layer	Diameter (cm)			Weight (kg)				
		Stem 1	Stem 2	Stem 3	Stem	Branch	Twig	Leaf	Root
	D.0	17.3			4.5	21.4	8.0	5.10	
	0.3	14.5			15.4				
	D1.3(DBH)	13.3			13.3				
	D2.3	12.4			12.2				
	D3.3	12.0			11.0				
	D4.3	11.9			9.8				
	D5.3	10.8			9.4				
	D6.3	11.5			8.0				
	D7.3	9.3			6.4				
	D8.3	8.9			6.4				
	D9.3	7.3			4.6				
	D10.3	6.5			2.8				
	D11.3	5.1			3.8				
	D12.3	4.2							
					Stem	Branch	Twig	Leaf	Root
				MC (%)					
				TFW (kg)	107.6	21.4	8.0	5.1	0.0
				TDW (kg)					

ภาพที่ 22 ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลสำหรับสร้างสมการประมาณมวลชีวภาพของต้นไม้

การเก็บข้อมูลในห้องปฏิบัติการ

1. นำตัวอย่างแต่ละส่วนของแต่ละต้นเข้าอบในตู้อบไฟฟ้าที่อุณหภูมิ 85 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 48 ชั่วโมง หรือจนกว่าน้ำหนักของตัวอย่างจะคงที่
2. ชั่งน้ำหนักของตัวอย่าง เป็นน้ำหนักแห้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. คำนวณหาค่าความชื้นของตัวอย่าง (เกียร์ติ๊กอง และคณะ, 2530) จากสมการ

$$\text{ความชื้น (\%)} = \frac{\text{น้ำหนักสดตัวอย่าง} - \text{น้ำหนักแห้งตัวอย่าง}}{\text{น้ำหนักแห้งตัวอย่าง}} \times 100$$

2. คำนวณหาน้ำหนักแห้งของต้นไม้ (เกียร์ติ๊กอง และคณะ, 2530) จากสมการ

$$\text{น้ำหนักแห้ง (กิโลกรัม)} = \frac{100 \times \text{น้ำหนักสดทั้งหมด}}{100 + \text{เปอร์เซ็นต์ความชื้น}}$$

ตัวอย่าง

น้ำหนักสดตัวอย่างส่วนลำต้นที่วัดจากภาคสนาม	=	620 กรัม
น้ำหนักแห้งตัวอย่างที่วัดหลังอบ	=	324 กรัม
ความชื้น	=	$\frac{(620-324)}{324} \times 100$
	=	91.36 %
น้ำหนักสดของส่วนลำต้นทั้งหมดที่วัดจากภาคสนาม	=	26 กิโลกรัม
น้ำหนักแห้งของส่วนลำต้นทั้งหมด	=	$\frac{100 \times 26}{100+91.36}$
	=	13.59 กิโลกรัม

3. สร้างสมการประมาณมวลชีวภาพในรูปแบบแอลโลเมตริก (allometric equation) ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation) ของมวลชีวภาพของแต่ละส่วนกับขนาดของต้นไม้ (DBH และความสูง) (พงษ์ศักดิ์, 2552) จากสมการ

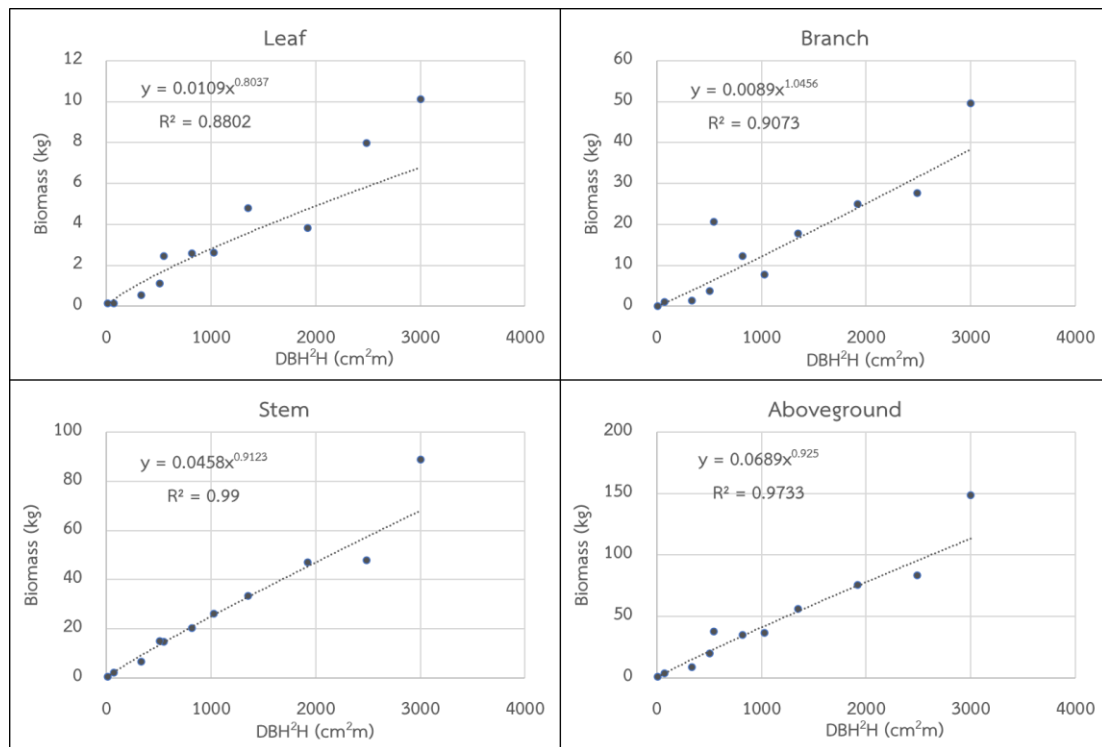
$$Y = aX^b$$

โดย Y = มวลชีวภาพของลำต้น กิ่ง ใบ และส่วนเหนือพื้นดิน

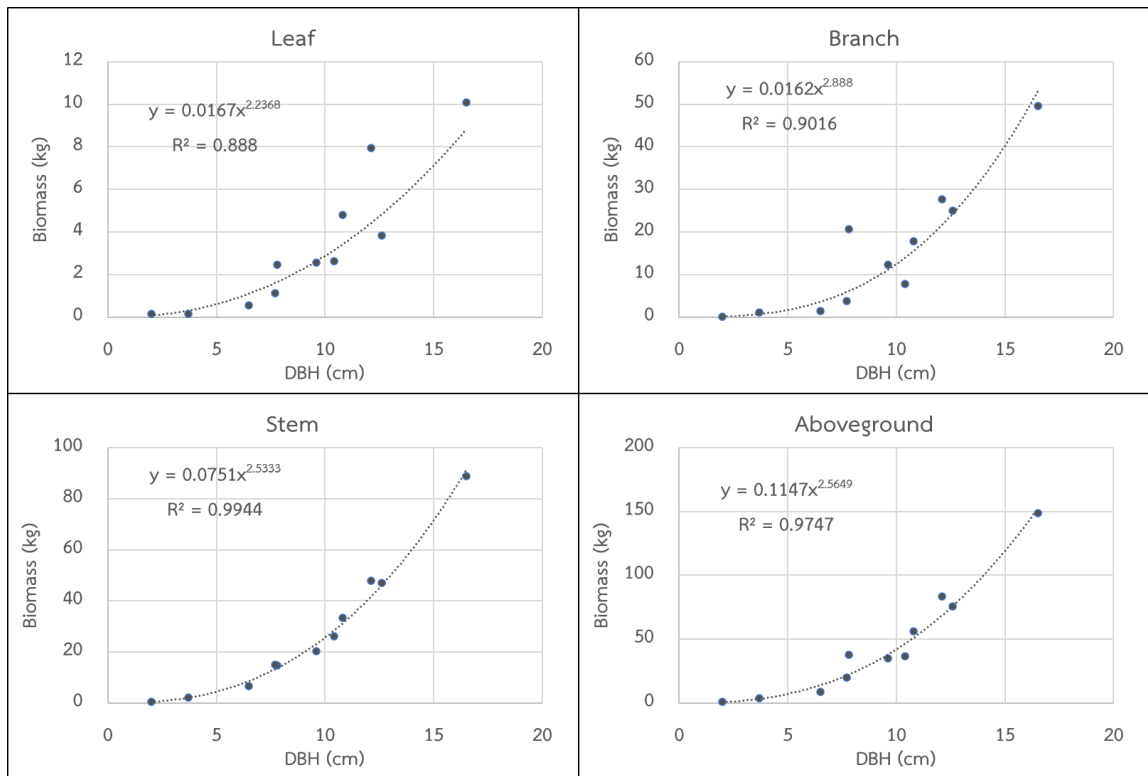
X = ขนาดของต้นไม้ (เส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก และความสูง)

a และ b เป็นค่าคงที่ของสมการ

ความสัมพันธ์ระหว่างมวลชีวภาพส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับขนาดของต้นไม้ (DBH และ ความสูง) ในรูปแบบแอลโลเมตริก (allometric equation) ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation) ทางวิชาการป่าไม้ สมการแอลโลเมตริกแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมวลชีวภาพของส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับค่า DBH และ ความสูง ($DBH^2 \times H$ หรือ D^2H) (ภาพที่ 23) ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาสมการแอลโลเมตริกที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมวลชีวภาพของส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับค่า DBH เพียงค่าเดียว เพื่อให้สะดวกต่อการนำไปใช้ โดยผู้วิจัยเฉพาะค่า DBH และไม่ต้องวัดความสูง ซึ่งทำได้ยากและอาจให้ค่าที่มีความถูกต้องแม่นยำไม่มากนัก อย่างไรก็ตามค่าความเชื่อมั่น (R^2) ยังให้ค่าที่ยอมรับได้ (ภาพที่ 24) สมการนี้สามารถสร้างจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์พื้นฐาน ได้แก่ Microsoft Excel ได้

ภาพที่ 23 สมการแอลโลเมตริก (allometric equation) ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation) ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับ DBH และความสูง

ภาพที่ 24 สมการแอลโลเมตริก (allometric equation) ในรูปของสมการยกกำลัง (power equation) ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับ DBH

การนำไปใช้ประโยชน์

2. คำนวณมวลชีวภาพของต้นไม้ในพื้นที่

ตัวอย่าง

กรณีการคำนวณหามวลชีวภาพส่วนเหนือพื้นดิน (above-ground biomass: AGB) ของพะยูน อายุ 6 ปี จากสมการความสัมพันธ์ระหว่างมวลชีวภาพเหนือพื้นดินกับ DBH ที่ได้คือ

$$Y = 0.1147 \times \text{DBH}^{2.5649}$$

เมื่อนำข้อมูล DBH ของต้นไม้แต่ละต้นในพื้นที่มาคำนวณตามสมการที่ได้ค่ามวลชีวภาพเหนือพื้นดินของแต่ละต้น ตัวอย่างแสดงตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอย่างการคำนวณมวลชีวภาพเหนือพื้นดินรายต้น

Tree	DBH (cm)	HT (m)	AGB (kg)
1	2.40	3.68	1.08
2	3.10	3.63	2.09
3	5.50	5.11	9.09
4	8.50	8.19	27.76
5	...	...	...
6	...	...	...

และนำค่าของมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของทุกต้นมารวมกัน เป็นมวลชีวภาพเหนือพื้นดินรวมในพื้นที่ (ในกรณีที่ทำการวัดต้นไม้ในพื้นที่ 1 ไร่ มวลชีวภาพรวมเป็น กิโลกรัมต่อไร่)

3. คำนวณหาการกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2006) ได้กำหนดว่าประมาณร้อยละ 47 ของมวลชีวภาพของต้นไม้เป็นคาร์บอน และแปลงค่าการกักเก็บคาร์บอนเป็นการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์โดยการนำค่าสัดส่วนระหว่างคาร์บอนไดออกไซด์ (มวลโมเลกุลเท่ากับ 44) และคาร์บอน (มวลโมเลกุลเท่ากับ 12) คือ 44/12 หรือ 3.67 คูณกับคาร์บอน จากสมการ

$$\begin{aligned}
 \text{การกักเก็บคาร์บอน} &= \text{มวลชีวภาพ} \times 0.47 \\
 (\text{กิโลกรัมคาร์บอน}) &(\text{กิโลกรัม}) \\
 \text{การดูดซับ CO}_2 &= \text{การกักเก็บคาร์บอน} \times (44/12) \\
 (\text{กิโลกรัม CO}_2) &(\text{กิโลกรัมคาร์บอน}) \\
 \text{หรือ} &= \text{การกักเก็บคาร์บอน} \times 3.67 \\
 &(\text{กิโลกรัมคาร์บอน})
 \end{aligned}$$

ตัวอย่าง

มวลชีวภาพรวมของพะยูง อายุ 6 ปี ในพื้นที่ 1 ไร่ เท่ากับ 4,321 กิโลกรัมต่อไร่ หรือ 4.321 ตันต่อไร่

$$\begin{aligned}
 \text{การกักเก็บคาร์บอน} &= 4.321 \times 0.47 \\
 &= 2.03 \text{ ตันคาร์บอนต่อไร่}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{การดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์} &= 2.03 \times 3.67 \\ &= 7.45 \text{ ตัน CO}_2 \text{ ต่อไร่}\end{aligned}$$

การสร้างสมการแอลโลเมตริก ส่วนใหญ่นักวิจัยจะทำการแยกสมการของแต่ละส่วน ได้แก่ ใบ กิ่ง ลำต้น และ/หรือ ราก แล้วจึงนำมามีค่ามวลชีวภาพจากการคำนวณมารวมกัน เช่น ส่วนของใบ กิ่ง และลำต้น รวมกันจะเป็นมวลชีวภาพของส่วนเหนือพื้นดิน (above-ground biomass) และส่วนใต้ดิน (below-ground biomass) หรือหากนำทุกส่วนมารวมกันทั้งส่วนเหนือพื้นดินและส่วนใต้ดินจะได้มวลชีวภาพรวม และในรายงานการศึกษาบางฉบับนักวิจัยอาจทำการสร้างสมการสำหรับประมาณมวลชีวภาพรวมของส่วนเหนือพื้นดินด้วยเพื่อนำไปประเมินส่วนเหนือพื้นดิน (โดยไม่ต้องคำนวณแยกส่วนต่าง ๆ ก่อนนำมารวมกัน) การนำไปใช้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ ค่าที่ได้จากการรวมแต่ละส่วนกับค่าที่ได้จากการสร้างสมการรวมจะแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากที่มาของข้อมูลมาจากที่เดียวกัน แต่อาจแตกต่างการลดทอนทศนิยมในแต่ละขั้นตอนการคำนวณ

ข้อควรทราบ

ในการคำนวณคาร์บอนไดออกไซด์จากมวลชีวภาพของต้นไม้ หน่วยที่ได้คือ กิโลกรัมคาร์บอนไดออกไซด์หรือตันคาร์บอนไดออกไซด์ แต่ในการคำนวณเกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตโดยเฉพาะในภาคอื่น ๆ เช่น เกษตรและพลังงานนั้น นอกจากก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) แล้วยังมีก๊าซเรือนกระจกอื่น ๆ อีก 6 ชนิด ได้แก่ ก๊าซมีเทน (CH₄) ก๊าซไนตรัสออกไซด์ (N₂O) ก๊าซไฮโดรฟลูออโรคาร์บอน (HFC) ก๊าซเปอร์ฟลูออโรคาร์บอน (PFC) ก๊าซซัลเฟอร์เฮกซะฟลูออไรด์ (SF₆) ก๊าซไนโตรเจนไตรฟลูออไรด์ (NF₃) ซึ่งมีศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อนมากกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ รวมทั้งการปลูกป่าแม้ว่าจะเป็นการสร้างต้นไม้เพื่อดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ แต่ในการปลูกป่า (โดยเฉพาะการปลูกป่าเชิงเศรษฐกิจขนาดใหญ่) ที่ต้องมีการไถเตรียมพื้นที่หรือการใส่ปุ๋ย นับว่าเป็นขบวนการที่ทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจกอื่น ได้ด้วยเช่นกัน เมื่อต้องนำค่าก๊าซเรือนกระจกนอกจากก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มาวิเคราะห์รวมด้วยเพื่อให้ได้ค่าของก๊าซเรือนกระจกสุทธิก่อนนำมาประเมินคาร์บอนเครดิตจึงใช้ภาพรวมของหน่วยการวัดว่า กิโลกรัมหรือตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า (kgCO₂ eq หรือ tonCO₂ eq) ค่าศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming Potential: GWP) ของก๊าซเรือนกระจกต่าง ๆ เทียบเท่ากับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) ได้อ้างอิงตาม IPCC Fourth Assessment (AP4) ปี 2007 (European Union,

2024) แสดงตามตารางที่ 3 และปรับค่า GWP สำหรับการคำนวณปริมาณก๊าซเรือนกระจกภายใต้
โครงการ T-VER ตาม IPCC Fifth Assessment (AR5) ปี 2014 (IPCC, 2024) ตามตารางที่ 4

ตารางที่ 3 ค่าศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (GWP) ที่ใช้ในการคำนวณค่าปริมาณ
คาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าในรอบ 100 ปี ตาม IPCC Fourth Assessment (AP4) 2007

ชนิดก๊าซเรือนกระจก	สูตรทางเคมี	ค่า GWP
Carbon dioxide	CO ₂	1
Methane	CH ₄	25
Nitrous oxide	N ₂ O	298
Hydrofluorocarbon	HFCs	124 - 14,800
Sulphur hexafluoride	SF ₆	22,800
Perfluorocarbon	PFCs	7,390 – 12,200
Nitrogen trifluoride	NF ₃	17,200

ที่มา : European Union (2024)

ตารางที่ 4 ค่าศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (GWP) ที่ใช้ในการคำนวณค่าปริมาณ
คาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าในรอบ 100 ปี ตาม IPCC Fifth Assessment (AR5) 2014

ชนิดก๊าซเรือนกระจก	สูตรทางเคมี	ค่า GWP
Carbon dioxide	CO ₂	1
Methane	CH ₄	28
Nitrous oxide	N ₂ O	265

ที่มา : IPCC (2024)

บทที่ 3

สมการสำหรับประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรไม้ในสวนป่า

สมการสำหรับการประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรไม้ในสวนป่าที่มีการศึกษาไว้ โดยแยกเป็นชนิดและพื้นที่ศึกษา (อำไพ และคณะ, 2562) และโครงการวิจัยร่วมระหว่างกรมป่าไม้กับศูนย์วิจัยวิทยาศาสตร์การเกษตรนานาชาติแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan International Research Center for Agricultural Sciences: JIRCAS) ได้ทำการเก็บข้อมูลสักที่มีอายุ 5-33 ปี มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) เฉลี่ยอยู่ระหว่าง 5-35 เซนติเมตร หรือเทียบกับขนาดเส้นรอบวงที่ระดับความสูง 1.30 เมตร จากพื้นดิน (GBH) ระหว่าง 15-110 เซนติเมตร และนำมาสร้างสมการแอลโลเมตริกสำหรับประมาณค่ามวลชีวภาพส่วนต่าง ๆ รวมทั้งส่วนเหนือพื้นดินและส่วนใต้ดิน โดยใช้เพียงค่า DBH เป็นตัวแปรในสมการ และจัดทำเป็นตารางแสดงน้ำหนักแห้ง การกักเก็บคาร์บอนและการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในสวนป่าสักในประเทศไทย เพื่อให้ประชาชนหรือเกษตรกรทั่วไป

โครงการวิจัยการศึกษามวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในไม้มีค่าบางชนิด ประกอบด้วย 3 โครงการวิจัยย่อยได้แก่ การศึกษามวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในไม้เทพทาโร การศึกษามวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในไม้พะยูน และการศึกษามวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในไม้วงศ์ยางและไม้เศรษฐกิจท้องถิ่นบางชนิด ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาในไม้ที่ปลูกในท้องที่ภาคใต้ โดยนางสาววรัญญ ราษฎร์เจริญ นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ ผู้เสนอโครงการวิจัย ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการศึกษาภายใต้ ได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างสมการสำหรับประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของเทพทาโร พะยูน และไม้วงศ์ยาง ได้แก่ เคี่ยมและตะเคียนทอง แสดงในตารางที่ 5-6

ตารางที่ 5 สมการประมาณมวลชีวภาพเหนือพื้นดิน

Tree Parts	Equation	R ²
เทพทาโร อายุ 14 ปี จังหวัดสงขลา		
$W_T =$	$0.0536 \times (DBH^2 \times H)^{0.9159}$	0.9592
$W_T =$	$0.1671 \times (DBH)^{2.2964}$	0.9620
พะยุง อายุ 10 ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี		
$W_T =$	$0.0255 \times (DBH^2 \times H)^{1.0278}$	0.8984
$W_T =$	$0.0447 \times (DBH)^{2.9421}$	0.9666
พะยุง อายุ 7 ปี จังหวัดสงขลา		
$W_T =$	$0.0689 \times (DBH^2 \times H)^{0.9250}$	0.9290
$W_T =$	$0.1147 \times (DBH)^{2.5649}$	0.9679
ตะเคียนทอง อายุ 24 ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี		
$W_T =$	$0.0621 \times (DBH^2 \times H)^{0.9946}$	0.9325
$W_T =$	$0.9641 \times (DBH)^{2.7409}$	0.9641
เคี่ยม อายุ 26 ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี		
$W_T =$	$0.0600 \times (DBH^2 \times H)^{0.9112}$	0.9765
$W_T =$	$0.2127 \times (DBH)^{2.2878}$	0.9679

หมายเหตุ : W_T = มวลชีวภาพเหนือพื้นดิน (กิโลกรัม)

DBH = ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (เซนติเมตร)

H = ความสูงทั้งหมด (เมตร)

ตารางที่ 6 สมการประมาณปริมาตรลำต้น

Tree Parts	Equation	R ²
เทพทาโร อายุ 14 ปี จังหวัดสงขลา		
	$V = 0.00006 \times (DBH^2 \times H)^{0.9517}$	0.9794
	$V = 0.0002 \times (DBH)^{2.4022}$	0.9802
พะยุง อายุ 10 ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี		
	$V = 0.00009 \times (DBH^2 \times H)^{0.8991}$	0.9861
	$V = 0.0001 \times (DBH)^{2.5545}$	0.9822
พะยุง อายุ 7 ปี จังหวัดสงขลา		
	$V = 0.0001 \times (DBH^2 \times H)^{0.8229}$	0.9723
	$V = 0.0002 \times (DBH)^{2.3569}$	0.9866
ตะเคียนทอง อายุ 24 ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี		
	$V = 0.00009 \times (DBH^2 \times H)^{0.9046}$	0.9744
	$V = 0.0002 \times (DBH)^{2.4908}$	0.9659
เคี่ยม อายุ 26 ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี		
	$V = 0.0003 \times (DBH^2 \times H)^{2.2461}$	0.9475
	$V = 0.00007 \times (DBH)^{0.9304}$	0.9898

หมายเหตุ : V = ปริมาตรลำต้น (ลูกบาศก์เมตร)

DBH = ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (เซนติเมตร)

H = ความสูงทั้งหมด (เมตร)

บทที่ 4

สรุปและแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

คู่มือฉบับนี้ ประกอบด้วยวิธีการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลทั้งภาคสนาม การปฏิบัติงานในห้องปฏิบัติการ และการวิเคราะห์เพื่อสร้างสมการสำหรับประมาณปริมาตรส่วนลำต้นของต้นไม้ และประมาณมวลชีวภาพของต้นไม้ เนื่องจากวิธีการศึกษาเพื่อให้ได้สมการที่ผู้ศึกษาอาจคิดว่าทำได้ค่อนข้างยาก มีหลายขั้นตอนที่มีรายละเอียดสูง มีการตัดต้นไม้ และต้องมีตัวอย่างที่เพียงพอเพื่อสร้างสมการที่เป็นที่ยอมรับได้ เอกสารฉบับนี้จึงได้รวบรวมและเรียบเรียงจากประสบการณ์ เป็นขั้นตอน เพื่อให้เข้าใจง่าย ซึ่งโดยรวมการศึกษาปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้สามารถดำเนินการไปในขณะเดียวกันได้ พร้อมนี้ ได้จัดทำคู่มือฉบับย่อ ที่มีจำนวนหน้าประมาณ 10 หน้า และแสดงวิธีการด้วยภาพอย่างชัดเจน (ภาคผนวกที่ 1)

สำหรับแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์นั้น เนื่องจากคู่มือนี้เป็นขั้นตอนของการศึกษา ผู้ที่เป็นเป้าหมายหลักที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อคือ นักวิจัย นักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา สำหรับเป็นแนวทางในการศึกษาตามขั้นตอนที่ถูกต้อง เพื่อสร้างสมการสำหรับประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ ที่ในปัจจุบันมีความนิยมปลูกกันหลากหลายชนิดมากขึ้น แม้จะมีการศึกษาในเรื่องนี้กันมากพอสมควร ดังเอกสารการประเมินผลผลิตและการกักเก็บคาร์บอนภาคป่าไม้ (ภาพที่ 25) แต่สมการสำหรับการประเมินยังไม่มีครอบคลุมเพียงพอสำหรับไม้มีค่าทุกชนิด รวมไปถึงในพื้นที่ อายุ และการจัดการที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลต่อปริมาตรและมวลชีวภาพในไม้มีค่าแต่ละชนิด จะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติม นอกจากนี้ประชาชนหรือเกษตรกรทั่วไปสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการประเมินผลผลิตทั้งในรูปของปริมาตรและมวลชีวภาพ (ซึ่งนำไปประมาณการกักเก็บคาร์บอนและการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์) จากสวนป่าของตัวเอง สำหรับการซื้อขายเนื้อไม้และคาร์บอนเครดิตต่อไป

สมการสำหรับประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของไม้แต่ละชนิดมีความสำคัญและเป็นที่ต้องการมากในปัจจุบัน ความต้องการทราบผลผลิตหรือปริมาตรของต้นไม้ก่อนการตัดจะทำให้ผู้ขายไม่เสียเปรียบ เพราะสามารถต่อรองราคาซื้อขายก่อนการตัด หากไม่พอใจกับราคาสามารถเก็บรักษาต้นไม้ไว้ต่อไป เมื่อต้นไม้เติบโตมากขึ้น ปริมาตรมากขึ้น โอกาสในการจำหน่ายและการได้ราคาก็มีมากขึ้นไปด้วย หากเกษตรกรหรือประชาชนตัดต้นไม้ลงมาให้จำเป็นต้องจำหน่าย ราคาที่ได้อาจไม่สมเหตุผล และหากมีการสร้างสมการที่เป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำมาใช้กับไม้ชนิดนั้น ๆ ได้ทั่วทุกพื้นที่แล้ว และนำมาสร้าง

เป็นตารางสำเร็จรูปที่เกษตรกร ประชาชน และผู้สนใจทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้เพียงแค่ว่าทราบขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงออก (หรือขนาดเส้นรอบวงเพียงออก) ในต้นไม้ของตนเองเมื่อดูจากตารางจะทราบปริมาณลำต้นทั้งหมด ปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าได้ รวมถึงมวลชีวภาพ (หรือการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์) ได้โดยสะดวก จะเกิดประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้และการประมาณผลผลิตต่อไป ดังเช่นในเอกสารตารางน้ำหนักแห้ง การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในสวนป่าสักในประเทศไทย ที่ได้ทำการเก็บตัวอย่างมาจากหลายพื้นที่ หลายชั้นอายุ ในสวนป่าที่มีการจัดการโดยเกษตรกรและองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ จึงกล่าวได้ว่าสามารถนำไปใช้กับสวนป่าสักทั่วประเทศ (ภาพที่ 26)

ภาพที่ 25 เอกสารวิชาการเรื่อง การประเมินผลผลิตและการกักเก็บคาร์บอนภาคป่าไม้

ตารางแสดงน้ำหนักแห้ง การกักเก็บคาร์บอน
และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในสวนป่าสัก
ในประเทศไทย

Table of Dry weight, Carbon stock and
CO₂ absorption in Teak Plantation in Thailand

2561

โครงการความร่วมมือด้านการวิจัยระหว่างกรมป่าไม้ และ JIRCAS

ภาพที่ 26 เอกสารวิชาการเรื่อง ตารางน้ำหนักแห้ง การกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับ
ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในสวนป่าสักในประเทศไทย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- เกียรติก้อง พิตรปรีชา, ธิติ วิสารัตน์, สมบูรณ์ กิริติประยูร และชิงชัย วิริยะบัญชา. 2530. การประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรรายต้นของไม้ยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส. เอกสารทางวิชาการ เล่มที่ 18. งานนิเวศวิทยาป่าไม้, ฝ่ายวนวัฒนวิจัย, กองบำรุง, กรมป่าไม้. 23 น.
- ชาญ บุญญสิริกุล. 2525. การคณิตป่าไม้. ภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. 238 น.
- ปัสสี ประสมสินธ์. 2534. คู่มือปฏิบัติการการคณิตป่าไม้. ภาควิชาการจัดการป่าไม้, คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. 138 น.
- พงษ์ศักดิ์ สหนาฟู. 2538. ผลผลิตและการหมุนเวียนของธาตุอาหารในระบบนิเวศป่าไม้. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. 651 น.
- พงษ์ศักดิ์ สหนาฟู. 2552. การประมาณมวลชีวภาพของพืชและของป่าไม้. วารสารการจัดการป่าไม้ 3 (5): 63-68.
- พิทยา เพชรมาก, บุญชู บัญหวิ, สมบูรณ์ กิริติประยูร และสมบูรณ์ บุญยืน. 2530. ตารางปริมาตรและมวลชีวภาพของลำต้นไม้ยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส. วารสารวนศาสตร์ 6: 399-413.
- วรพรรณ หิมพานต์, เรือจิ โยเนตะ และนรินทร์ เทศสร. 2561. ตารางแสดงน้ำหนักแห้ง การกักเก็บคาร์บอนและการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในสวนป่าสักในประเทศไทย. โครงการความร่วมมือด้านการวิจัยระหว่างกรมป่าไม้ และ JIRCAS, กรุงเทพฯ. 36 น.
- สมหญิง ละการชั่ว. 2547. ชั้นคุณภาพและปริมาตรที่ทำเป็นสินค้าได้ของไม้สัก: กรณีศึกษาสวนป่าทองผาภูมิ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 96 น.
- สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้. 2567. โครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2567. กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. 245 น.
- องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน). 2561. แนวทางการประเมินประสิทธิภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Performance Assessment : LPA) รายงานข้อมูลปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ. 36 น.

- องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน). 2564. **ค่าศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming Potential: GWP) สำหรับโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (T-VER).** แหล่งที่มา:
<https://ghgreduction.tgo.or.th/th/download-tver/120-tver-gwp-emission-Factor/2695-global-warming-potential-gwp-t-ver.html>, 20 พฤศจิกายน, 2565.
- อำไพ พรลีแสงสุวรรณ์, สาโรจน์ วัฒนสุขสกุล, สมชาย นองเนื่อง, ประสิทธิ์ เพียรอนุรักษ์, จ่านรรจ์ เพียรอนุรักษ์, พงษ์ศักดิ์ ฉัตรเตชะ และวรพจน์ คำใบ. 2557. **การประมาณมวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนในสวนป่า.** ศูนย์วนวัฒนวิจัยภาคเหนือ กลุ่มงานวนวัฒนวิจัย สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. 83 น.
- อำไพ พรลีแสงสุวรรณ์, สาโรจน์ วัฒนสุขสกุล, ประพาย แก่นนาค และสมชาย นองเนื่อง. 2562. **การประเมินผลผลิตและการกักเก็บคาร์บอนภาคป่าไม้.** สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ. 96 น.
- Avery, T.E. 1967. **Forest Measurements.** McGraw-Hill Inc. New York, USA. 290 p.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). 2006. **IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories.** International Panel on Climate Change. IGES, Japan.
 Available source: <https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/vol2.html>, November 20, 2024
- León, G.C. and L.P. Uranga-Valencia. 2013. Theoretical evaluation of Huber and Smalian methods applied to tree stem classical geometries. **Bosque (valdivia)**, 34: 311-317.
- UNEP. 2018. **Green Economy.** Available source: <https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-economy>, November 20, 2024

ภาคผนวก

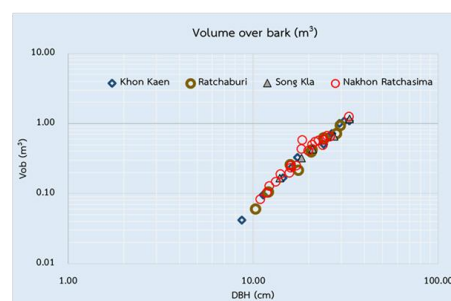
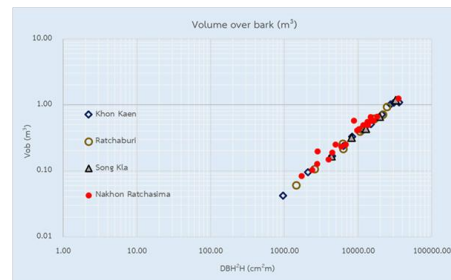
คู่มือฉบับย่อ

คู่มือ

การศึกษาเพื่อสร้างสมการประมาณปริมาตรและมวลชีวภาพของต้นไม้
(ฉบับย่อ)

A study guide to establishing the tree volume and biomass
equations (abridged version)

วรพรรณ หิมพานต์

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการส่งเสริมการปลูกป่า (นักวิชาการป่าไม้เชี่ยวชาญ)

สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้

พ.ศ. 2568

สารบัญ

สารบัญ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทนำ	1
การศึกษาเพื่อสร้างสมการการกักเก็บคาร์บอนและปริมาตรของต้นไม้	2
เครื่องมือและอุปกรณ์	2
การคัดเลือกต้นไม้	3
การเก็บข้อมูลภาคสนาม	4
การเก็บข้อมูลในห้องปฏิบัติการ	4
การนำไปใช้ประโยชน์	6
สรุปและแนวทางการศึกษาต่อไป	7
เอกสารอ้างอิง	8

กิตติกรรมประกาศ

คู่มือฉบับนี้ เกิดจากการเรียบเรียงจากประสบการณ์การศึกษาวิจัยที่ผ่าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนให้ปฏิบัติงานวิจัยจากสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้ และศูนย์วิจัยวิทยาศาสตร์การเกษตรนานาชาติ แห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan International Research Center for Agricultural Science: JIRCAS) ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอธิบดีกรมป่าไม้ ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้และผู้อำนวยการส่วนวนวัฒนวิจัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ให้โอกาสและสนับสนุนการปฏิบัติงาน ขอกราบขอบพระคุณคุณทศพร วัชรางกูร อดีตหัวหน้าฝ่ายวิจัยการปลูกสร้างสวนป่า ส่วนวนวัฒนวิจัย สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ ผู้เปรียบเสมือนอาจารย์ที่ได้ให้ความรู้และแนวทางในการปฏิบัติงานวิจัยของผู้เขียน

ผู้เขียนกราบขอบพระคุณเจ้าของสวนป่าทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์พื้นที่และต้นไม้เพื่อการศึกษา ขอบพระคุณ Dr. Iwao Noda, Dr. Naoyuki Furuya, Dr. Gaku Hitsuma, Dr. Reiji Yoneda นักวิจัยชาวญี่ปุ่นจาก JIRCAS ซึ่งได้ปฏิบัติงานวิจัยร่วมกัน ให้ความรู้ และเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติของนักวิจัยที่ดี คู่มือนี้จะสำเร็จไม่ได้หากขาดผู้ร่วมงานที่ดี เข้มแข็ง พุ่มเทก่าลังกายและเวลาในการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับผู้เขียน ขอขอบคุณคุณธีรยุทธ วงสอน คุณจารุณี โนริเวช คุณปิยนุช รับพร และคุณสุพัทธา กล่อมอิม เจ้าหน้าที่ของฝ่ายวิจัยการปลูกสร้างสวนป่า รวมไปถึงขอขอบคุณบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่สามารถกล่าวถึงได้ทั้งหมด

บทนำ

ในขณะที่ทั่วโลกความตระหนักถึงปัญหาโลกร้อน และมีการรณรงค์ให้มีการปลูกต้นไม้ รวมทั้งเรื่องคาร์บอนเครดิตกำลังเป็นที่ให้ความสนใจ แต่ศักยภาพของการกักเก็บคาร์บอนของสวนป่าไม้ที่ปลูกกันทั่วไปในประเทศไทยขึ้นอยู่กับความแตกต่างของชนิดต้นไม้ อายุ ระยะปลูก และสภาพของท้องที่ ตลอดจนนวัตกรรมวิธีที่ใช้ในการจัดการ ทำให้สมการที่ใช้สำหรับการประมาณค่าความสามารถในการกักเก็บคาร์บอนจำเป็นต้องศึกษาในไม้หลากหลายชนิดให้ครอบคลุมกับความต้องการปลูกต้นไม้ของประชาชน ทำให้ฐานข้อมูลในเรื่องความสามารถในการกักเก็บคาร์บอนในสวนป่าแต่ละประเภทจึงเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันประโยชน์ทางตรงของต้นไม้คือการได้เนื้อไม้ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง การประมาณผลผลิตเนื้อไม้ในรูปของปริมาตรของต้นไม้นำไปสู่การประเมินมูลค่าของต้นไม้ ดังนั้นการศึกษาเพื่อหาสมการประมาณค่ามวลชีวภาพและปริมาตรของต้นไม้ด้วยการตัดต้นไม้ เป็นการปฏิบัติงานที่หนักและต้องอาศัยประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งการตัดต้นไม้ได้ทำกันได้ง่ายและสะดวกเท่าไรนัก

เอกสารฉบับนี้ผู้เขียนได้นำข้อมูลจากประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติงานวิจัยของตัวเองมาเรียบเรียง เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับนักวิจัยรุ่นต่อไป หากมีโอกาสได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อสร้างสมการใหม่ ๆ หรือสร้างสมการที่สามารถใช้เป็นตัวแทนกลางของแต่ละชนิดไม้ ที่ปลูกในแต่ละพื้นที่ จะได้เกิดประโยชน์ต่อการประมาณปริมาตรไม้และมวลชีวภาพอันจะนำไปสู่ข้อมูลการกักเก็บคาร์บอนและการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในต้นไม้หรือในสวนป่าเพื่อเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรเจ้าของสวนป่า รวมไปถึงทุกภาคส่วนที่ต้องการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจหรือสิ่งแวดล้อมต่อไป

การศึกษาเพื่อสร้างสมการการกักเก็บคาร์บอนและปริมาตรของต้นไม้

เครื่องมือและอุปกรณ์

เครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับการศึกษาการประมาณมวลชีวภาพของต้นไม้ ประกอบด้วย

1. สำหรับการวัด ประกอบด้วย

1) สายวัด อาจใช้ diameter tape สำหรับวัดเส้นผ่านศูนย์กลาง หรือ สายวัดธรรมดาสำหรับวัดเส้นรอบวง

2) เครื่องมือวัดความสูง อาจใช้ไม้วัดความสูง (measuring pole) หรือเครื่องมือวิทยาศาสตร์ที่ใช้สำหรับการวัดความสูงโดยเฉพาะ เช่น Clinometer หรือ Altimeter

3) ไม้วัดระดับ 1.30 เมตร เพื่อหมายตำแหน่งสำหรับการวัดความโตและความสูงของต้นไม้

4) เทปวัดระยะทาง (20 หรือ 50 เมตร) สำหรับการวางแผนตัวอย่างในการเก็บข้อมูล

5) เวอร์เนียคาลิเปอร์ สำหรับการวัดความโตของปลายยอดที่มีขนาดเล็ก

2. สำหรับการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

1) กระดาษสำหรับจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม พร้อมแผ่นรองเขียน

2) ดินสอ ปากกา สำหรับจดบันทึกข้อมูล

3) สีสเมจิก สำหรับการทำเครื่องหมายตำแหน่งที่ต้องทำการวัดและตัด

3. สำหรับการตัด ประกอบด้วย

1) เลื่อย เลื่อยมือ และเลื่อยยนต์

2) มีด กรรไกรตัดกิ่ง

4. สำหรับการชั่ง ประกอบด้วย

เครื่องชั่ง ควรมีอย่างน้อย 2 ขนาด ได้แก่ เครื่องชั่งสำหรับการชั่งน้ำหนักสดของส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ตัวอย่าง (15, 20, 60, 150 กิโลกรัม) ขึ้นกับขนาดของต้นไม้ตัวอย่าง และเครื่องชั่งสำหรับการชั่งตัวอย่างที่เก็บไปสำหรับการหาความชื้น ซึ่งนิยมใช้เครื่องชั่งดิจิตอลที่มีทศนิยมอย่างน้อย 1 ตำแหน่ง

5. สำหรับการเก็บตัวอย่าง ประกอบด้วย

1) ภาชนะสำหรับบรรจุส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ เพื่อนำไปชั่งน้ำหนักสด เช่น ชั่ง ลัง ถาด

2) ถุงพลาสติก สำหรับเก็บตัวอย่างนำไปหาความชื้นในห้องปฏิบัติการ

3) เชือก และหนังยางสำหรับรัดภาชนะเก็บตัวอย่าง

4) อื่น ๆ ได้แก่ ผ้าพลาสติกสำหรับปูพื้นในการปฏิบัติงาน หรือกางกันฝน เชือกฟาง สีสเมจิก

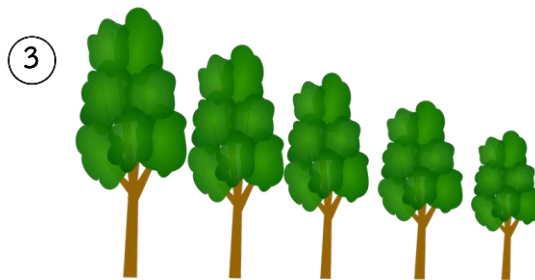
การคัดเลือกต้นไม้

วางแปลงขนาด 40x40 เมตร (1 ไร่) ในพื้นที่สวนป่า

วัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH)
และความสูงของต้นไม้

คัดเลือกต้นไม้ที่มีขนาดต่างกัน เพื่อเป็นตัวแทนของต้นไม้ในสวนป่า จำนวน 5-10 ต้น
ขึ้นกับความแตกต่างของต้นไม้ในแปลง ถ้าต้นไม้มีขนาดไม่แตกต่างกันมากนัก
ใช้จำนวนตัวอย่างน้อย เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายกับสวนป่ามากนัก

ตัดต้นไม้ตัวอย่างให้ชิดดินมากที่สุด

การเก็บข้อมูลภาคสนาม

- ⑤ แยกส่วนที่เป็นกิ่งและใบออกจากลำต้น
นำกิ่งและใบกองรวมกัน

- ⑥ ส่วนลำต้นให้ทำการวัดขนาดเส้นรอบวงหรือเส้นผ่านศูนย์กลางที่
ระดับขีดดิน และที่ระดับความสูงจากพื้นดินที่ 0.30 เมตร 1.30
เมตร และทุก 1 เมตร (2.30 เมตร, 3.30 เมตร, 4.30 เมตร) จนถึง
ปลายยอด

- ⑦ นำส่วนต่าง ๆ ทั้งหมด โดยแยกเป็น กิ่ง ใบ และ
ลำต้นชิ้นน้ำหนัก เป็นน้ำหนักสดของแต่ละส่วน

- ⑧ เก็บตัวอย่างของแต่ละส่วน ประมาณ 500 กรัม
ชั่งน้ำหนักสด และนำไปยังห้องปฏิบัติการ

การเก็บข้อมูลในห้องปฏิบัติการ

- ⑨ นำตัวอย่างส่วนต่าง ๆ ที่เก็บจากภาคสนาม (ประมาณ 500 กรัม)
เข้าเตาอบที่อุณหภูมิ 105 องศาเซลเซียส จนน้ำหนักคงที่
นำตัวอย่างที่น้ำหนักคงที่แล้วมาชั่งน้ำหนัก เป็นน้ำหนักแห้งของ
ตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

11) จากน้ำหนักสดและน้ำหนักแห้งของตัวอย่างนำมาคำนวณหาค่าความชื้นของส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ (เกียรติกิจ และคณะ, 2530)

$$\text{ความชื้น (\%)} = \frac{\text{น้ำหนักสดตัวอย่าง} - \text{น้ำหนักแห้งตัวอย่าง}}{\text{น้ำหนักแห้งตัวอย่าง}} \times 100$$

12) นำค่าความชื้นมาคำนวณหาน้ำหนักแห้งของส่วนต่าง ๆ ทั้งหมด (เกียรติกิจ และคณะ, 2530)

$$\text{น้ำหนักแห้ง (กิโลกรัม)} = \frac{100 \times \text{น้ำหนักสดทั้งหมด}}{100 + \text{เปอร์เซ็นต์ความชื้น}}$$

13) คำนวณหาปริมาตรของลำต้นของต้นไม้ นิยมกันในนักวิชาการป่าไม้ จะใช้ Smalian's formula (León and Uranga-Valencia, 2013) โดยจะแยกส่วนของไม้ท่อนตั้งแต่โคนไปถึงตำแหน่งสูงสุดที่วัดขนาดเส้นรอบวงได้ ใช้สมการปริมาตรของรูปทรงกระบอก และส่วนปลายยอดสุด

$$\text{ปริมาตรของแต่ละท่อน} = \frac{B1 + B2}{2} \times L$$

$$\text{ปริมาตรของส่วนปลายยอด} = \frac{1}{3} \cdot B1 \cdot L$$

โดย $B1$ คือ พื้นที่หน้าตัด ณ โคนท่อน

$B2$ คือ พื้นที่หน้าตัด ณ ปลายท่อน

L คือ ความยาวของท่อน

เมื่อได้ปริมาตรรวมเปลือก (Vob) ได้แล้ว หากสามารถวัดความหนาเปลือกได้ ทั้งโดยเครื่องมือวัดความหนาเปลือก หรือการวัดที่หน้าตัดบริเวณที่ตัดเป็นท่อน สามารถนำมาคำนวณหาปริมาตรไม่รวมเปลือก (Vub) ได้ด้วย

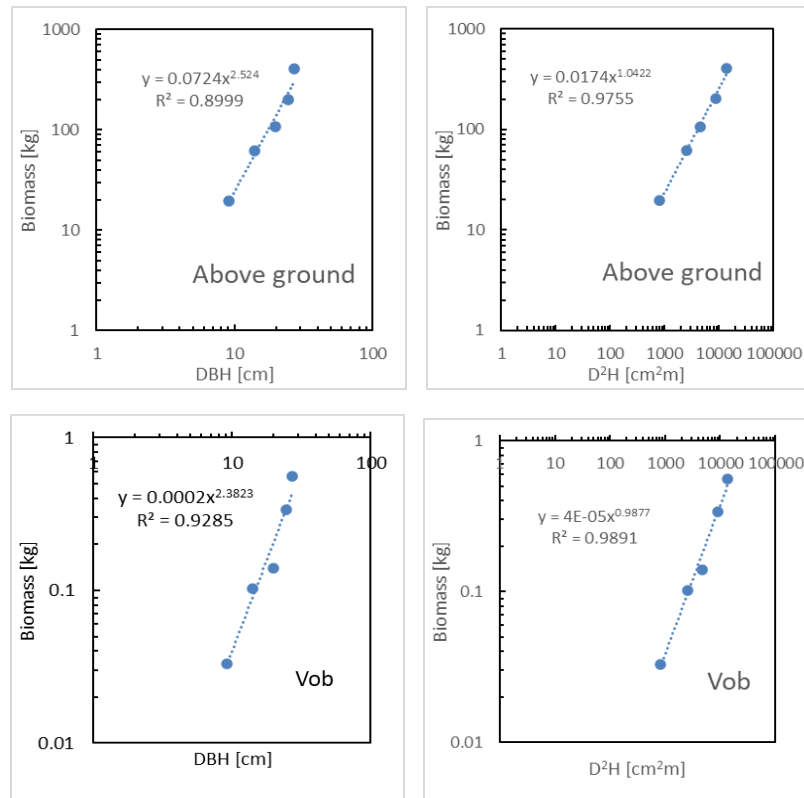
14) นำค่าน้ำหนักแห้งหรือมวลชีวภาพของแต่ละส่วน และส่วนเหนือพื้นดินทั้งหมด และค่าปริมาตรของลำต้นมาหาความสัมพันธ์กับค่า $DBH^2 \cdot H$ หรือ DBH ในรูปของสมการยกกำลัง ($Y = aX^b$; พงษ์ศักดิ์, 2552)

$$Y = aX^b$$

โดย Y = มวลชีวภาพของลำต้น กิ่ง ใบ และส่วนเหนือพื้นดิน และปริมาตรลำต้น

X = ขนาดของต้นไม้ (เส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก และความสูง)

a และ b เป็นค่าคงที่ของสมการ

- 15) การหาค่าการกักเก็บคาร์บอน และการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์คำนวณจากค่าน้ำหนักแห้งหรือมวลชีวภาพ (IPCC, 2006; อภิสิทธิ์, 2564) ดังนี้

$$\text{ปริมาณคาร์บอน} = \text{น้ำหนักแห้ง} \times 0.47$$

$$\text{ปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์} = \text{ปริมาณคาร์บอน} \times (44/12)$$

การนำไปใช้ประโยชน์

1. คู่มือฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อนักวิชาการป่าไม้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ นิสิต นักศึกษา เจ้าของสวนป่า รวมไปถึงผู้ที่สนใจที่ต้องการทราบมวลชีวภาพและปริมาตรของต้นไม้ในพื้นที่ของตัวเอง ทั้งเพื่อการประมาณผลผลิต การต่อรองราคากับผู้ซื้อ หรือเพื่อการซื้อขายเครดิตคาร์บอน
2. การนำไปใช้เมื่อได้สมการความสัมพันธ์แล้ว สามารถนำไปประมาณมวลชีวภาพของส่วนต่าง ๆ (ลำต้น ใบ กิ่ง ส่วนเหนือพื้นดิน) และปริมาตรทั้งหมดได้ ด้วยการวัดความโต (เส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอก (DBH) หรือเส้นรอบวงที่ระดับความสูง 1.30 เมตร จากพื้นดิน (GBH) แล้วทำการแปลงค่าเป็น DBH) ของ

ต้นไม้ (ที่ยืนต้น) ได้ การประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรในพื้นที่ อาจทำการวัดทั้งหมดในพื้นที่หรือควรเลือกวัดต้นไม้ที่มีขนาดต่าง ๆ กัน เพื่อให้เป็นตัวแทนของต้นไม้ทั้งหมดในแปลง

3. ในการซื้อขายต้นไม้ จะคิดปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าได้ และปริมาตรไม่รวมเปลือก ในต่างประเทศจะมีการศึกษาค่า form factor ของแต่ละชนิดไม้และนำมาประกอบการคำนวณปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าในประเทศไทยซึ่งมีความหลากหลายของชนิดไม้ รูปทรงต้นไม้ รวมทั้งขนาดจำกัดทั้งความโตและความสูงสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ ทำให้ยังไม่มีมีการเก็บข้อมูลต้นไม้แต่ละชนิดมากพอที่จะสร้าง form factor ของต้นไม้ได้ สำหรับในประเทศไทยมีการศึกษาปริมาตรส่วนที่เป็นสินค้าได้เฉพาะในไม้สักเท่านั้น

สรุปและแนวทางการศึกษาต่อไป

สมการสำหรับประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรของไม้แต่ละชนิดมีความสำคัญและเป็นที่ต้องการมากในปัจจุบัน ความต้องการทราบผลผลิตหรือปริมาตรของต้นไม้ก่อนการตัดจะทำให้ผู้ขายไม่เสียเปรียบ เพราะสามารถต่อรองราคาซื้อขายก่อนการตัด หากไม่พอใจกับราคาสามารถเก็บรักษาต้นไม้ไว้ต่อไป เมื่อต้นไม้เติบโตมากขึ้น ปริมาตรมากขึ้น โอกาสในการจำหน่ายและการได้ราคาก็มีมากขึ้นไปด้วย หากเกษตรกรหรือประชาชนตัดต้นไม้ลงมาทำให้จำเป็นต้องจำหน่าย ราคาที่ได้อาจไม่สมเหตุผล แต่เนื่องจากวิธีการศึกษาเพื่อให้ได้สมการทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากต้องมีการตัดต้นไม้ และต้องมีตัวอย่างที่เพียงพอเพื่อสร้างสมการที่เป็นที่ยอมรับได้ เอกสารฉบับนี้จึงจัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือหรือคำแนะนำให้แก่ นักวิจัยที่มีโอกาสทำการศึกษา เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

การศึกษามวลชีวภาพได้มีการศึกษากันเป็นจำนวนมากพอสมควร แต่เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเฉพาะสถานที่และเฉพาะอายุ ยังไม่ได้มีการนำข้อมูลมารวมกันเพื่อสร้างเป็นสมการที่สามารถใช้ได้กับต้นไม้ชนิดนั้นที่ปลูกในทุกสถานที่และช่วงอายุ ในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการปลูกต้นไม้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งความต้องการข้อมูลเรื่องการกักเก็บคาร์บอนเพื่อลดโลกร้อน และเกี่ยวเนื่องต่อไปยังเรื่องคาร์บอนเครดิต การศึกษาเรื่องมวลชีวภาพยังเป็นที่ต้องการอีกจำนวนมาก จึงควรมีการเก็บข้อมูลต้นไม้แต่ละชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้มีค่า หรือไม้ที่ประชาชนนิยมปลูก โดยให้มีข้อมูลที่ครอบคลุมในหลากหลายพื้นที่และหลายชั้นอายุ เพื่อนำมาสร้างสมการที่เป็นตัวแทนของไม้ชนิดนั้น นำไปใช้ในทุกพื้นที่หรือใช้เป็นสมการกลางสำหรับไม้ชนิดนั้น ๆ สำหรับประชาชนหรือเกษตรกรนำไปประเมินศักยภาพของต้นไม้ในสวนป่าของตนเอง จะเกิดประโยชน์ในด้านการซื้อขายไม้ รวมไปถึงการซื้อขายคาร์บอนเครดิตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติก้อง พิตรปรีชา ธิตี วิสารรัตน์ สมบูรณ์ กীরติประยูร และชิงชัย วิริยะบัญชา. 2530. **การประมาณมวลชีวภาพและปริมาตรรายต้นของไม้ยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส**. เอกสารทางวิชาการ เล่มที่ 18. งานนิเวศวิทยาป่าไม้, ฝ่ายวนวัฒนวิจัย, กองบำรุง, กรมป่าไม้. 23 น.
- พงษ์ศักดิ์ สหนาฟู. 2552. **การประมาณมวลชีวภาพของพืชและของป่าไม้**. วารสารการจัดการป่าไม้ 3 (5): 63-68 (2552)
- อภิสิทธิ์ เสนาวงศ์. 2564. **วิธีการคำนวณการลด/กักเก็บก๊าซเรือนกระจก ภาคป่าไม้**. เอกสารประกอบฝึกอบรมหลักสูตร **ความรู้เบื้องต้นโครงการ T-VER ภาคป่าไม้ และการเกษตรสำหรับผู้ประเมินภายนอกและผู้พัฒนาโครงการ**. องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน), กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). 2006. **IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories**. International Panel on Climate Change. IGES, Japan.
- León, G.C. and Uranga-Valencia, L.P. 2013. **Theoretical evaluation of Huber and Smalian methods applied to tree stem classical geometries**. Bosque (valdivia), 34, 311-317.